

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Η Ευρωπαϊκή και Ατλαντική πολιτική του Ηνωμένου Βασιλείου
στην περίοδο της Margaret Thatcher

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελισάβετ Μαυρίδου

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Κων/νος Υφαντής, Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων με Έμφαση στις Σπουδές Ασφάλειας, Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κων/νος Λάβδας, Καθηγητής Ευρωπαϊκής και Συγκριτικής Πολιτικής Παντείου Πανεπιστημίου

Ειρήνη Χειλά, Καθηγήτρια Διεθνών Σχέσεων, Διεθνούς Πολιτικής, Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Ελισάβετ Μαυρίδου, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στην οικογένειά μου και ιδιαίτερα στους γονείς μου

για την πολύτιμη στήριξή τους.

Στη Νεφέλη και τον Μιχαήλ.

Να μη σταματούν να κυνηγούν τα όνειρά τους.

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή και Ατλαντική πολιτική της Margaret Thatcher καθορίστηκε από τις διεθνείς εξελίξεις, τη βρετανική μεταπολεμική εξωτερική πολιτική, την κοινωνικοοικονομική της πολιτική, και τις προσωπικές της αντιλήψεις. Η νεοφιλελεύθερη «επανάσταση» της Thatcher στράφηκε κατά του κράτους πρόνοιας, εφαρμόζοντας οικονομικά μέτρα για την απορρύθμιση της αγοράς, την ιδιωτικοποίηση, τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών και τη μείωση της φορολογίας, με στόχο την αύξηση του ατομικού κέρδους, και επομένως την ευημερία του κράτους. Αντίστοιχα, στην εξωτερική πολιτική η Thatcher επιδίωξε την εμβάθυνση της «ειδικής» σχέσης με τον παραδοσιακό σύμμαχο της Βρετανίας και ταυτόχρονα μεγάλη δύναμη, τις ΗΠΑ, ώστε η χώρα να μπορέσει να αποκομίσει τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη από τις διεθνείς εξελίξεις. Παράλληλα, η Βρετανία απέκτησε τον δικό της ρόλο στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, διεκδικώντας καλύτερους όρους συμμετοχής, συμβάλλοντας ενεργά στην ανάπτυξη μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς και επιδιώκοντας την εναρμόνιση της εξωτερικής πολιτικής των κρατών μελών. Οι πιέσεις του Jacques Delors, προς το τέλος της δεκαετίας του 1980, για την ενδυνάμωση των ευρωπαϊκών θεσμών και τη νομισματική ενοποίηση ενίσχυσαν τον ευρωσκεπτικισμό της Thatcher. Η Thatcher δεν ήταν πρόθυμη να παραχωρήσει μέρος της εθνικής κυριαρχίας για την υλοποίηση των σχεδίων του Γαλλογερμανικού άξονα, για τη δημιουργία, δηλαδή, μιας φεντεραλιστικής Ευρώπης.

Η Thatcher αναγκάστηκε, σε περιόδους κρίσης, να ισορροπήσει ανάμεσα στους δυο πυλώνες της Ατλαντικής Συμμαχίας, δηλαδή τις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη. Επιπλέον, πρόβαλε την ανάγκη διασφάλισης των εθνικών συμφερόντων ακόμα και σε περιπτώσεις που δεν συμφωνούσαν με τις πολιτικές των συμμάχων της Βρετανίας. Παρ' όλη την επιφυλακτικότητα της Thatcher απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, δεν επιδίωξε, στην περίοδο της διακυβέρνησής της, τον απομονωτισμό της Βρετανίας από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα.

Λέξεις- κλειδιά: Φεντεραλισμός, Ευρωσκεπτικισμός, Εθνικισμός, «Ειδική Σχέση», Εθνικά Συμφέροντα

The European and Atlantic policy of the United Kingdom in the period of Margaret Thatcher

Elisavet Mavridou

Abstract

The European and Atlantic policy of Margaret Thatcher was defined from the international developments, the postwar British foreign policy, her social-economic policy, as well as her personal beliefs. Thatcher's neoliberal "revolution" turned against the welfare state, employing economic measurements for the deregulation of markets, privatization, public expenditure cuts and tax reduction; it aimed at the accumulation of personal gain, and therefore, at the economic growth. Accordingly, Thatcher's foreign policy strived for the deepening of the "special" relationship with Britain's traditional ally and at the same time great power, USA, so that Britain could benefit as much as possible from the international developments. In parallel, Britain got its own role in the European Communities, by claiming for better participation conditions, actively contributing to the growth of a single European market and aiming at the harmonization of the foreign policies of the member states. Towards the end of 1980's Jacques Delor's pressure for the strengthening of European institutions and monetary union reinforced Thatcher's Euroscepticism. Thatcher was not willing to concede a share of national sovereignty for the implementation of the Franco-German axis' plans, meaning, the development of a federalist Europe.

Thatcher was forced, in crisis times, to balance between the two pillars of Atlantic Alliance, meaning the USA and the Western Europe. Furthermore, she gave prominence to the safeguard of national interests even in cases they did not agree with the policies of Britain's allies. Despite Thatcher's reservations about European institutions, she did not aim for the isolation of Britain from the European Community during her governance.

Keywords: Federalism, Euroscepticism, Nationalism, "Special Relationship", National Interests

Συντομογραφίες

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΔΝΤ: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

ΕΕΠ: Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΗΒ: Ηνωμένο Βασίλειο

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΜΣΙ: Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	σελ. 8-11
Κεφάλαιο Πρώτο	
Πριν την Ένταξη.....	σελ. 12-15
Κεφάλαιο Δεύτερο	
Η επανάσταση της «Σιδηράς Κυρίας».....	σελ. 16-19
Κεφάλαιο Τρίτο	
Βρετανία και ΗΠΑ	σελ. 20-34
3.1 «Ειδική Σχέση»	σελ. 20-21
3.2 Thatcher και Carter	σελ. 21-23
3.3 Thatcher και Reagan	σελ. 23-30
3.4 Bush, Gorbachev και Γερμανική Επανένωση	σελ. 31-34
Κεφάλαιο Τέταρτο	
Thatcher και Ευρώπη	σελ. 35-45
4.1 «Θέλουμε τα λεφτά μας πίσω»	σελ. 36-38
4.2 Ο δρόμος προς την Ένωση	σελ. 39-42
4.3 Νομισματική αυτονομία	σελ. 42-45
Κεφάλαιο Πέμπτο	
Η πτώση	σελ. 46-49
Συμπεράσματα.....	σελ. 50-53
Πηγές – Βιβλιογραφία	σελ. 54-58
Πηγές.....	σελ. 54-55
Βιβλιογραφία	σελ. 56-58
Ελληνόγλωσση	σελ. 56
Ξενόγλωσση	σελ. 56-58

Εισαγωγή

Η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε περίοδο καμπί της Βρετανικής ιστορίας λόγω των επαναστατικών μεταρρυθμίσεων της Margaret Thatcher. Η πρώτη γυναίκα Πρωθυπουργός του Ηνωμένου Βασιλείου συγκρούστηκε με κοινωνικοοικονομικές πολιτικές που επικρατούσαν στη Βρετανία για περίπου τρεις δεκαετίες, προτάσσοντας ένα νεοφιλελεύθερο κοινωνικό μοντέλο. Ταυτόχρονα, η Thatcher έπρεπε να χειριστεί τις προκλήσεις στο διεθνές σύστημα σε μια κρίσιμη, για την έκβαση του Ψυχρού Πολέμου, δεκαετία. Συγκεκριμένα, στην περίοδο διακυβέρνησης της Thatcher, η Βρετανία καλούνταν να διατηρήσει τη θέση της στο διεθνές σύστημα, να διασφαλίσει την «ειδική» σχέση της με τις ΗΠΑ, να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της απέναντι στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες - καθώς η μεταβατική περίοδος είχε παρέλθει - και να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο της στον ευρωπαϊκό χώρο. Παρ' όλες τις έντονες κριτικές που έχει δεχθεί η Thatcher για τις πολιτικές της αποφάσεις, είναι δύσκολο να αμφισβητήσει κανείς την άποψη του δημοσιογράφου και επικριτή της, Hugo Young: «Σπάνια στη σύγχρονη ιστορία της δημοκρατίας, και ποτέ στην ιστορία της Βρετανίας στην Ευρώπη, μια τόσο μακρά περίοδος εξελίξεων έχει αποδοθεί ειδικά σε μια μόνο προσωπικότητα» (Fontana & Parsons, 2015).

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας είναι η Ευρωπαϊκή και Ατλαντική πολιτική της Thatcher, όπως διαμορφώθηκε από τις τρέχουσες διεθνείς εξελίξεις, τη μεταπολεμική βρετανική εξωτερική πολιτική, την κοινωνικοοικονομική πολιτική της και τις προσωπικές της αντιλήψεις.

Το πρώτο κεφάλαιο ανατρέχει σε σημαντικούς σταθμούς της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής από τη μεταπολεμική περίοδο ως τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Παρόλο που η Βρετανία αναδείχθηκε νικήτρια στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, έπαψε να είναι παγκόσμια δύναμη λόγω της σταδιακής κατάρρευσης της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Αποτέλεσμα των διεθνών εξελίξεων ήταν η Βρετανία να στηρίξει το αμερικάνικο εγχείρημα για την ανάπτυξη της Ατλαντικής Συμμαχίας με σκοπό την εξισορρόπηση της σοβιετικής απειλής. Τη δεκαετία του 1950 τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης που αποτελούσαν σύμμαχοι της Βρετανίας στο NATO, προχώρησαν στη συγκρότηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στοχεύοντας στη διασφάλιση της ειρήνης και της οικονομικής ανάπτυξης του ευρωπαϊκού χώρου.

Η Βρετανία δεν επιθυμούσε να αποτελέσει μέρος του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, αλλά να διατηρήσει την αυτονομία της και παράλληλα τη στενή σχέση

της με τις ΗΠΑ. Ο διαχρονικός βρετανικός ευρωσκεπτικισμός πηγάζει από την αντίληψη της βρετανικής υπεροχής αλλά και από τον φόβο για την απώλεια μέρους της εθνικής κυριαρχίας. Οι πολιτικοοικονομικές, όμως, εξελίξεις στο διεθνές σύστημα οδήγησαν τη Βρετανία να επιχειρήσει την ένταξή της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες το 1961 και το 1967, αλλά το αίτημα της απορρίφθηκε και τις δυο φορές από τον Charles de Gaulle. Ο Γάλλος Πρόεδρος φοβόταν πως οι Βρετανοί θα επιχειρούσαν να αποκτήσουν δεσπόζουσα θέση στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα και να αυξήσουν την επιρροή της Ατλαντικής Συμμαχίας στον ευρωπαϊκό χώρο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην εσωτερική οικονομική πολιτική της Thatcher, όπως διαμορφώθηκε υπό την επήρεια του Adam Smith, του Friedrich Hayek και του Milton Friedman. Η Thatcher, όπως και ο Reagan στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, απέρριψε το κεϋνσιανό μοντέλο του κράτους πρόνοιας, που είχε αναπτυχθεί στα δημοκρατικά καπιταλιστικά κράτη για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Η Thatcher συνέχισε τη μονεταριστική πολιτική της Εργατικής κυβέρνησης του James Callaghan. Στοχεύοντας στην απορρύθμιση της αγοράς, στην ευέλικτη αγορά εργασίας και στη μείωση του πληθωρισμού, η Thatcher εφάρμοσε σκληρά οικονομικά μέτρα, όπως τη μείωση της ρευστότητας στην αγορά, την περικοπή των δημοσίων δαπανών και την ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων. Επιπλέον, αποδυνάμωσε την επιρροή των εργατικών συνδικάτων στη χάραξη των κυβερνητικών πολιτικών.

Οι κυβερνήσεις της Thatcher και του Reagan, αποκηρύσσοντας τις πολιτικές του κεϋνσιανού συστήματος πρόνοιας, διαμόρφωσαν την οικονομική τους πολιτική συνδυάζοντας τον μονεταρισμό με μια neo-laissez-faire απόρριψη του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία και της αναδιανομής του πλούτου (Krieger, 1986).

Βασικές γραμμές της εξωτερικής πολιτικής της Thatcher αποτελούσαν η αποφυγή επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε άλλα κράτη, ώστε να μη ζημιωθούν οι βρετανικές επιχειρήσεις, καθώς και η διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων, ακόμα και αν συγκρούονταν με τις επιδιώξεις των Αμερικανών και Ευρωπαίων εταίρων. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η «ειδική» σχέση της Βρετανίας με τις ΗΠΑ, όπως διαμορφώθηκε μετά τη λήξη της περιόδου détente του ψυχρού πολέμου και υπό το πρίσμα των φιλοαμερικανικών αντιλήψεων της Thatcher. Η Thatcher, όχι μόνο συνέχισε την παράδοση της εξωτερικής βρετανικής πολιτικής, αλλά επιπλέον επιδίωξε να ενισχύσει τους δεσμούς με τις ΗΠΑ, ώστε να διατηρήσει τη θέση της Βρετανίας στο διεθνές σύστημα. Παρόλο που σε κάποιες περιπτώσεις η συμμαχία

Βρετανών και Αμερικανών αποδείχθηκε λειτουργική, όπως στον πόλεμο των Falklands, της Λιβύης και του Κόλπου, σε άλλες περιπτώσεις τα συμφέροντα των δυο κρατών συγκρούστηκαν, απαιτώντας μεγαλύτερη διπλωματική δεινότητα και ευελιξία από τη μεριά της Thatcher, όπως στα θέματα της Πολωνίας και τη Γρενάδας. Η Thatcher γνώριζε πως ήταν προς όφελος της Βρετανίας να βρίσκεται κοντά στον εκάστοτε Αμερικανό Πρόεδρο, ώστε να μπορεί να επιδρά στις αποφάσεις του, είτε πιέζοντας προς την αντίθετη κατεύθυνση από αυτή των συμβούλων του, είτε ενθαρρύνοντας ή στηρίζοντας τις παρεμβάσεις του στο διεθνές σύστημα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται από τη μια, η συμβολή της Thatcher στις διεργασίες για την οικονομική ενοποίηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και από την άλλη, η επιφυλακτικότητά της απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η Thatcher υποστήριζε πως η ασφάλεια της Ευρώπης βασιζόταν στους δυο πυλώνες της Ατλαντικής Συμμαχίας. Επομένως, ήταν απαραίτητη η εναρμόνιση της εξωτερικής πολιτικής των Δυτικοευρωπαϊκών κρατών με τις κατευθύνσεις του NATO για την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής. Επιπλέον, η Thatcher πρόβαλε την ευρωπαϊκή συνεργασία ως μοχλό ανάπτυξης μιας ενιαίας αγοράς, όχι μόνο σε ευρωπαϊκό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Από τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησής της επιδίωξε καλύτερους όρους συμμετοχής της Βρετανίας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και εξέφρασε αντιρρήσεις για τη νομισματική και πολιτική ένωση. Ο ευρωσκεπτικισμός της Thatcher πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις μετά τη Συνθήκη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, που έφερε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα πιο κοντά στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Θεωρούσε πως οι πιέσεις του Γαλλογερμανικού άξονα προς μια ομοσπονδιακή Ευρώπη έθεταν σε κίνδυνο την αυτονομία και την εθνική κυριαρχία της Βρετανίας με αποτέλεσμα να γίνει ακόμα πιο επιφυλακτική και λιγότερο πρόθυμη να συμβιβαστεί με τις εξελίξεις. Η επίμονη άρνηση της Thatcher, ως το 1990, για την προσχώρηση της Βρετανίας στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών την έφερε σε ρήξη με στενούς συνεργάτες της.

Μέσα από την ανασκόπηση των βασικών σταθμών της πολιτικής της Thatcher στον ευρωατλαντικό χώρο, υπό το πρίσμα των σύγχρονων πολιτικοοικονομικών εξελίξεων, αναδεικνύεται η προσπάθειά της να επωφεληθεί από τις βρετανικές συμμαχίες, συμπράττοντας άλλοτε με τους Αμερικανούς και άλλοτε με τους Ευρωπαίους εταίρους, ενώ ελίσσόταν ανάμεσα στο συμβιβασμό και τη δυναμική διεκδίκηση των βρετανικών συμφερόντων. Ο φιλοαμερικανισμός και ευρωσκεπτικισμός της Thatcher μετριάζονταν μπροστά στη διασφάλιση των εθνικών

συμφερόντων του Ηνωμένου Βασιλείου. Ακόμα και τα τελευταία χρόνια της διακυβέρνησής της, που όξυνε την κριτική της απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, κίνητρο της υπήρξε η διασφάλιση της εθνικής κυριαρχίας. Η Thatcher ενεργούσε στην ευρωατλαντική πολιτική με γνώμονα τα βρετανικά συμφέροντα.

1. Πριν την Ένταξη

Το Ηνωμένο Βασίλειο αποτέλεσε έναν από τους βασικούς «αρχιτέκτονες» του ευρωπαϊκού χώρου μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, σε μια εποχή που δυσχερείς οικονομικές συνθήκες επικρατούσαν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και συνάμα οι πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις οδηγούσαν προς την αποαποικιοποίηση. Η Βρετανία, όπως και άλλες μεγάλες δυνάμεις, έχασε σημαντικό μέρος της ισχύος της με αποτέλεσμα να επιδιώξει την ανάπτυξη της διπλωματικής της δεινότητας για να εξισορροπήσει τους δυο μεγάλους πρωταγωνιστές του διεθνούς συστήματος, τη Σοβιετική Ένωση και τις ΗΠΑ. Οι προκλήσεις της ψυχροπολεμικής περιόδου οδήγησαν τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, εκτός της Βρετανίας, στη δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Η νησιωτική μορφή και γεωπολιτική θέση της Βρετανίας, καθώς και η ειδική πολιτιστική και διπλωματική της σχέσης με τις ΗΠΑ, την κατέστησαν επιφυλακτική απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η βρετανική διπλωματία επιδίωκε τη μόνιμη σύζευξη της Ευρώπης με την άλλη πλευρά του Ατλαντικού καθώς θεωρούσε αναγκαία τη συμβολή των ΗΠΑ για τη διασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στον ευρωπαϊκό χώρο (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2003).

Η Thatcher (2003) παραδέχτηκε ότι στη μεταπολεμική περίοδο η στάση της βρετανικής κυβέρνησης απέναντι στο ευρωπαϊκό εγχείρημα ήταν αμφιλεγόμενη. Ο Churchill, στην ομιλία του στη Χάγη το 1946, δεν έβλεπε κάποιο λόγο να μην ενοποιηθεί η ευρωπαϊκή ήπειρος, αλλά τόνισε ότι η Μεγάλη Βρετανία και η Βρετανική Κοινοπολιτεία και Αυτοκρατορία συνδέονταν όλο και περισσότερο με τις ΗΠΑ λόγω και της ενότητας που χαρακτήριζε τον αγγλόφωνο κόσμο. Ο Churchill διέκρινε την επίδραση τριών κύκλων στις δημοκρατικές και ελεύθερες χώρες. Ο πρώτος κύκλος ήταν η Κοινοπολιτεία και Αυτοκρατορία, ο δεύτερος ο αγγλόφωνος κόσμος και ο τρίτος η Ενωμένη Ευρώπη. Και στους τρεις αυτούς κύκλους η Βρετανία είχε δεσπόζουσα θέση, αποτελώντας τον συνδετικό κρίκο, καθώς λειτουργούσε ως σταυροδρόμι των θαλάσσιων και αεροπορικών συγκοινωνιών. Αυτή η διακήρυξη της Βρετανικής υπεροχής αποτελούσε ένδειξη του ελεύθερου και αυτόνομου χαρακτήρα που ήθελε να διατηρήσει η χώρα απέναντι στην υπόλοιπη Ευρώπη, αλλά και του προσανατολισμού της προς την άλλη μεριά του Ατλαντικού (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2003). Πράγματι, όταν ο Churchill επέστρεψε στην πρωθυπουργία το 1951 κράτησε τη χώρα εκτός Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα και της

Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άμυνας, ισχυριζόμενος ότι «είμαστε μαζί τους, αλλά όχι μέρος αυτών»¹ (Thatcher, 2003, σ. 363).

Η βρετανική εξωτερική πολιτική βασίζεται στο δόγμα της «ειδικής σχέσης» με τις ΗΠΑ. Ο Churchill ήταν εκείνος που ανέφερε τον όρο «ειδική σχέση» στη διάσημη ομιλία του για το «σιδηρούν παραπέτασμα» στο Fulton το 1946. Τόνισε πως δεν ήταν απαραίτητη μόνο η φιλία και η κατανόηση μεταξύ των δυο μεγάλων δυνάμεων αλλά και η συνεργασία στον στρατιωτικό τομέα και η ανταλλαγή τεχνογνωσίας (Mölder, 2018).

Οι ΗΠΑ ενθάρρυναν την οικονομική ενοποίηση της Ευρώπης, όπως και τη συμμετοχή της Βρετανίας στο όλο εγχείρημα. Όμως, θεωρούσαν την παρουσία του NATO στην Ευρώπη βασική προϋπόθεση για τη διατήρηση της αμερικάνικης επιρροής στην περιοχή και για την αποτροπή δημιουργίας ενός ανεξάρτητου ευρωπαϊκού αμυντικού πυλώνα, όπως οραματιζόταν ο Charles de Gaulle. Παράλληλα, οι Βρετανοί προτιμούσαν μια Ευρώπη πολιτικά διαιρεμένη, στην οποία θα είχαν ρόλο εξισορροπιστή λόγω και της «ειδικής» σχέσης τους με τις ΗΠΑ, παρά μια ομοσπονδιακή Ευρώπη στην οποία δεν θα είχαν τη δυνατότητα να έχουν δεσπόζουσα θέση (Αρβανιτόπουλος & Ήφαιστος, 2003).

Οι διεθνείς πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις συνέβαλαν στο να αλλάξει στάση η Βρετανία απέναντι στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και να επιδιώξει την ένταξή της. Συγκεκριμένα, μετά το πλήγμα που δέχτηκε από την κρίση στο Σουέζ το 1956, η Βρετανία δεν μπορούσε πια να βασίζεται αποκλειστικά στις ΗΠΑ, ενώ παράλληλα η αποαποικιοποίηση είχε αποδυναμώσει την πολιτική της επιρροή στο διεθνές σύστημα. Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη των έξι κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας αποτέλεσε δέλεαρ για τη Βρετανία, καθώς η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) δεν είχε ανταποκριθεί στις υψηλές προσδοκίες της. Επίσης, στο ψυχροπολεμικό περιβάλλον ήταν έντονη η ανάγκη συσπείρωσης της Δυτικής Ευρώπης απέναντι στη σοβιετική απειλή. Σε συνέχεια όλων των παραπάνω, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Harold MacMillan δήλωσε στο Υπουργικό Συμβούλιο, το 1961, κατόπιν συζητήσεων με τη Washington, ότι ενδεχόμενη πολιτική ενοποίηση των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, υπό την ηγεσία των Γάλλων, θα οδηγούσε στη διαίρεση της Ευρώπης και θα διατάραζε τον Ατλαντικό χώρο. Επομένως, το Ηνωμένο Βασίλειο θα έπρεπε (μαζί με τις επτά χώρες της ΕΖΕΣ) να

¹ Ομιλία Churchill στη Βουλή των Κοινοτήτων το 1953.

προσχωρήσει στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, ώστε να αποτραπεί η πιθανότητα η Γαλλία και η Γερμανία να αποκτήσουν κυρίαρχη θέση στην Ευρώπη (Thatcher, 2003). Η Συντηρητική κυβέρνηση του MacMillan προχώρησε, χωρίς τη στήριξη του Εργατικού κόμματος, στην υποβολή αίτησης για την ένταξη της χώρας το 1961. Ο MacMillan ζητούσε την εξαίρεση της Βρετανίας από όρους προγενέστερων συμφωνιών των έξι κρατών μελών. Η άρνηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για ιδιαίτερη μεταχείριση της Βρετανίας οδήγησε τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο και τον de Gaulle να θέσει βέτο το 1963, παρόλο που όταν είχε αναλάβει την προεδρία της Γαλλίας το 1958, είχε εκφράσει την υποστήριξή του για την ένταξη της Βρετανίας (Chochia, Troitiño, Kerikmäe, Shumilo & Lindstrom, 2018).

Ο de Gaulle σε συνέντευξη Τύπου, το 1963, αιτιολόγησε τη στάση του απέναντι στη Βρετανία υποστηρίζοντας ότι:

...η φύση, η δομή και το οικονομικό πλαίσιο της Αγγλίας διαφέρει θεμελιωδώς από αυτά των άλλων κρατών της ηπείρου... είναι αναμενόμενο ότι η συνοχή όλων των μελών της [ΕΟΚ]... δε θα κρατήσει για πολύ και στο τέλος θα εμφανιστεί μια κολοσσιαία Ατλαντική Κοινότητα υπό την Αμερικάνικη... ηγεσία που σύντομα θα καταπιεί την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Thatcher, 2003, σ. 365-366).

Στην πραγματικότητα, ο de Gaulle φοβόταν ότι μετά τη ματαίωση του Σχεδίου Fouchet, η Βρετανία θα λειτουργούσε ως «Δούρειος Ίππος» για τα γεωπολιτικά σχέδια των ΗΠΑ και θα εμπόδιζε τη συγκρότηση μιας ομοσπονδιακής Ευρώπης, που οραματιζόταν ο Γάλλος Πρόεδρος (Moravcsik, 1998).

Το 1967 ο Harold Wilson υπέβαλε δεύτερη φορά αίτηση για την ένταξη της Βρετανίας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και ο de Gaulle έθεσε για άλλη μια φορά βέτο. Ο de Gaulle, σε ομιλία του στο Μέγαρο των Ηλυσίων, υποστήριξε ότι οι Βρετανοί εξαρχής αντιμετώπιζαν με εχθρότητα το ευρωπαϊκό εγχείρημα. Επομένως, η ριζική μεταμόρφωση της Βρετανίας αποτελούσε προϋπόθεση για τη συμμετοχή της στην Κοινή Αγορά. Μετά την παραίτηση του de Gaulle, το 1969, το πολιτικό σκηνικό άλλαξε, με αποτέλεσμα, το 1973, ο Ted Heath - ίσως ο πιο φιλικός προς την Ευρώπη Βρετανός Πρωθυπουργός - να οδηγήσει τη Βρετανία στην ένταξή της στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (Connolly, 2017). Σύμφωνα με τον Tickell (2016), που συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις, ο Heath γνώριζε ότι η Ευρώπη όδευε προς την πολιτική ενοποίηση και ότι η Βρετανία καλούταν να εξισορροπήσει τη Γαλλία και τη Γερμανία.

Η Thatcher, ως Υπουργός της κυβέρνησης Heath, τασσόταν υπέρ της προσχώρησης της χώρας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, κυρίως λόγω των οικονομικών ωφελειών που θα αποκόμιζε. Εκείνη την περίοδο επικρατούσε η άποψη ότι η οικονομική ανάπτυξη της Βρετανίας θα ήταν εφικτή μόνο εντός των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, όπου η χώρα θα μπορούσε να αποκτήσει κυρίαρχο ρόλο (Thatcher, 2003).

Ο Wilson, μετά την επάνοδό του στην εξουσία, εκπλήρωσε την προεκλογική υπόσχεση των Εργατικών και έθεσε σε δημοψήφισμα την παραμονή της χώρας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, τον Ιούνιο του 1975. Στην καμπάνια των Συντηρητικών υπέρ της παραμονής, η Thatcher, ως αρχηγός του κόμματος πλέον, παρέθεσε τα λόγια του Harold Macmillan: «Είμαστε Ευρωπαίοι γεωγραφικά και πολιτιστικά και δεν μπορούμε, ακόμα και αν θέλαμε, να διαχωρίσουμε τη θέση μας από την Ευρώπη». Μόνο με την παραμονή της στην Κοινότητα, η Βρετανία θα μπορούσε να ασκήσει επιρροή και να ηγηθεί των εξελίξεων στην Ευρώπη (Thatcher, 1975).

2. Η επανάσταση της «Σιδηράς Κυρίας»

Την περίοδο που η Βρετανία προσχώρησε στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, η Ευρώπη διένυε μια περίοδο σημαντικών αλλαγών, καθώς η παγκόσμια οικονομική ύφεση τερμάτιζε μια μεγάλη περίοδο ευημερίας της Δύσης, που είχε ξεκινήσει μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αναστολή του συστήματος σταθερών ισοτιμιών Bretton Woods το 1971, η Πετρελαϊκή κρίση της περιόδου 1973 και 1974, οι απεργίες της Εθνικής Ένωσης Ανθρακωρύχων της Βρετανίας το 1974 και η πτώση της στερλίνας το 1976, επιβάρυναν τη βρετανική οικονομία και την οδήγησαν στον στασιμοπληθωρισμό, δηλαδή στον συνδυασμό χαμηλού ρυθμού ανάπτυξης και υψηλού πληθωρισμού, που το 1975 έφτανε στο 25%. Πεδίο σύγκρουσης ανάμεσα στους ευρωσκεπτικιστές και τους φιλοευρωπαίους αποτέλεσε το ερώτημα αν η ένταξη της Βρετανίας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες είχε συμβάλει στην επιδείνωση της οικονομίας της. Η επιφυλακτική στάση μιας μερίδας Βρετανών απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ενισχύθηκε και από το γεγονός ότι η ένταξη της χώρας όχι μόνο δεν συνοδεύτηκε από σταδιακή οικονομική ανάπτυξη, όπως στην περίπτωση των πρώτων έξι κρατών μελών, αλλά συνδέθηκε και με ακόμα μεγαλύτερη πτώση της οικονομίας – ανεξάρτητα από το αν πράγματι υφίστατο μια τέτοια διασύνδεση (Gowland, Turner & Wright, 2010).

Η οικονομική πολιτική της Thatcher επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από τον πολιτικό φιλόσοφο Friedrich Hayek και τον οικονομολόγο Milton Friedman. Ο Hayek υποστήριζε ότι ο σοσιαλισμός, ακόμα και στη μετριοπαθή σοσιαλδημοκρατική μορφή του, οδηγεί στον απολυταρχισμό. Η Thatcher, εμφανώς επηρεασμένη από τις αντιλήψεις του Hayek, δυσανασχετούσε με τον συλλεκτικό χαρακτήρα και με την πολιτική της συναίνεσης της κυβέρνησης του Ted Heath, που διευκόλυνε την πρόσβαση των συνδικάτων στην κυβέρνηση ("Thatcher, Hayek & Friedman"). Ήδη από το 1950, η Thatcher είχε αποστασιοποιηθεί από την κεντροαριστερή πολιτική της συναίνεσης (που σατιρικά είχε ονομαστεί 'Butskellism'²). Η πολιτική της συναίνεσης ήταν ένα είδος μικτής οικονομίας, που προωθούσε την αναγνώριση της δύναμης της συνδικαλιστικής οργάνωσης, τις ανάγκες της εργατικής τάξης και τη συνεργασία μεταξύ των τάξεων ("Encyclopedia Britannica").

² Προέρχεται από τον συνδυασμό των ονομάτων του Συντηρητικού R.A. Butler και του Εργατικού Hugh Gaitskell.

Από τη δεκαετία του 1940 και 1950 οι Συντηρητικοί μιλούσαν για μια ελεύθερη οικονομία, αλλά στην πράξη ακολούθησαν τη μέση οδό του MacMillan ως και το 1965. Ο Heath, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, επιχείρησε να εφαρμόσει τις αρχές του Συντηρητισμού και να απελευθερώσει την αγορά. Όμως, η υψηλή ανεργία του 1972 τον οδήγησε να παρέμβει, αναθερμαίνοντας την οικονομία. Στην προσπάθειά του να ελέγξει τον πληθωρισμό πάγωσε τις τιμές της αγοράς. Η οικονομική ύφεση και οι συνεχείς απεργίες της Εθνικής Ένωσης Ανθρακωρύχων³ ανάγκασαν τον Heath, την περίοδο 1972-1973, να επιστρέψει στην κεϋνσιανή πολιτική της συναίνεσης και να απομακρυνθεί από τον νεοσυντηρητισμό. Αυτή η μεταστροφή της κυβέρνησης Heath είναι γνωστή ως “U-turn” (Childs, 2001).

Ο Denis Healey, υπουργός Οικονομικών της Εργατικής κυβέρνησης, μετά τις εκλογές του 1974, στράφηκε στο ΔΝΤ λόγω της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης της χώρας. Η κυβέρνηση του James Callaghan εισήγαγε τον μονεταρισμό στη Βρετανία το 1976, προχωρώντας σε μέτρα για τη μείωση των δημόσιων δαπανών και του πληθωρισμού, με αποτέλεσμα να έρθει αντιμέτωπη με τους απεργούς στο δημόσιο τομέα, στον λεγόμενο «χειμώνα της δυσαρέσκειας» (1978-1979). Ο Callaghan επέλεξε να θυσιάσει τα συμφέροντα της εργατικής τάξης, ώστε να ενισχύσει το κεφάλαιο στο όνομα του κράτους-έθνους. Αυτή η μετάβαση από τη σοσιαλιστική δημοκρατία στον μονεταρισμό σήμανε και το τέλος του κεϋνσιανισμού στη Βρετανία, πριν ακόμα ανέβει στην εξουσία η Thatcher. Στη συνέχεια ακολούθησε ο «Θατσερισμός» (Krieger, 1986). Ο όρος «Θατσερισμός» χρησιμοποιήθηκε από τον καθηγητή Stuart Hall στο άρθρο του «Marxism Today», τον Ιανουάριο του 1979, πριν ακόμα η Thatcher εκλεγεί Πρωθυπουργός της Βρετανίας (Childs, 2001).

Η Thatcher (2003, σ. 413) συμπεριζόταν την άποψη του Adam Smith ότι οι άνθρωποι έχουν από τη φύση τους «την τάση να συναλλάσσονται, να παζαρεύουν». Κάθε έθνος θεωρεί ότι ζημιώνεται από την ευημερία των άλλων εθνών. Η ελεύθερη αγορά βασίζεται στην ανθρώπινη ιδιοτέλεια. Ο Adam Smith αποκαλούσε «αόρατο χέρι» τη φυσική τάση του ανθρώπου να επιδιώκει το κέρδος, που οδηγεί στην ευημερία της κοινωνίας. Οι άνθρωποι, με την προσπάθεια που καταβάλλουν, τις επιδεξιότητές τους και το κεφάλαιο που διαθέτουν, είναι εκείνοι που δημιουργούν, σύμφωνα με τον Adam Smith, τον «Πλούτο των Εθνών». Στην αντίθετη περίπτωση, σύμφωνα με την Thatcher, όταν το κράτος παρέχει τα πάντα και δεν υπάρχουν

³ Επιβλήθηκε, από την κυβέρνηση, διακοπή ηλεκτροδότησης για τρεις συνεχόμενες μέρες την εβδομάδα για την αντιμετώπιση της έλλειψης κάρβουνου λόγω των απεργιών.

κίνητρα για αυτοβελτίωση και φιλανθρωπική δράση επέρχεται η ηθική και οικονομική εξαθλίωση. Σε κράτη, όπως οι ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, η ατομική ελευθερία συνδέεται άρρηκτα με την ατομική ευθύνη. Επομένως, οι άνθρωποι δεν έχουν μόνο δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις (Thatcher, 2003).

Ο Hayek ισχυριζόταν ότι τα προνόμια των συνδικάτων συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ύφεση της Βρετανίας. Πίεζε τη Thatcher να προβεί άμεσα σε μείωση των δημοσίων δαπανών και να εξισορροπήσει τον προϋπολογισμό σε διάστημα ενός χρόνου, ακολουθώντας το παράδειγμα της Χιλής. Η Thatcher αρνήθηκε να επιταχύνει τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις λόγω του μεγάλου κοινωνικού αντικτύπου που θα επέφερε. Εξάλλου, μια τέτοια οικονομική πολιτική δεν θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε ένα δημοκρατικό κράτος. Επιπλέον, ο Hayek διαφωνούσε με τον μονεταρισμό του Milton Friedman. Ο τελευταίος ισχυριζόταν ότι η ραγδαία αύξηση της ρευστότητας οδηγεί στον πληθωρισμό. Η Thatcher, επηρεασμένη από τον Hayek, συγκρούστηκε με τον κεϋνσιανισμό, αλλά η μονεταριστική προσέγγιση του Friedman αποτέλεσε τη βάση της μακροοικονομικής της πολιτικής (Bourne, 2012).

Η οικονομική ύφεση της δεκαετίας του 1970 οδήγησε στη σταδιακή εγκατάλειψη των πρακτικών της παραδοσιακής σοσιαλδημοκρατικής πολιτικής, που στόχευαν στη λαϊκή αποδοχή και στην εκλογική νίκη. Με την άνοδο της Thatcher και του Reagan στην εξουσία, αναθεωρήθηκε η κοινωνική πολιτική των δημοκρατικών καπιταλιστικών κρατών και συντελέστηκε «επανάσταση» στους κόλπους της κρατικής διοίκησης, επιφέροντας επιπτώσεις τόσο σε κοινωνικοοικονομικό όσο και ιδεολογικό επίπεδο. Η κοινωνικοοικονομική πολιτική της Thatcher και του Reagan αποσκοπούσε στη διαχείριση της ασυμβατότητας μεταξύ των κεκτημένων της εργατικής τάξης από την πολιτική της συναίνεσης των προηγούμενων ετών, και των τρεχουσών αναγκών της οικονομίας. Για αυτόν τον σκοπό δυο πολιτικές εφαρμόστηκαν. Η πρώτη αφορούσε την επιβολή κυρώσεων στα εργατικά συνδικάτα με σκοπό τον περιορισμό της επιρροής τους στην κρατική διοίκηση, ενώ η δεύτερη αφορούσε τη διαχείριση της οικονομίας με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι εμφανές πως οι απαιτήσεις της εργατικής τάξης δεν συμβαδίζουν με τα εθνικά συμφέροντα. Η πρώτη πολιτική εφαρμόστηκε τόσο από τη Thatcher, στο βιομηχανικό τομέα, όσο και από τον Reagan, ενώ η δεύτερη υιοθετήθηκε από τον Reagan στη διαχείριση του αμερικανικού ελλείματος (Krieger, 1987).

Η κυβέρνηση Thatcher, στοχεύοντας στη μείωση του πληθωρισμού, εφάρμοσε σκληρά οικονομικά μέτρα για τον περιορισμό της ρευστότητας και των δημοσίων δαπανών. Συγκεκριμένα, προχώρησε στην ιδιωτικοποίηση μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων, όπως η British Telecom και η BritOil. Η Thatcher ισχυρίστηκε ότι: «Εμείς οι Συντηρητικοί επιστρέφουμε τη δύναμη στους ανθρώπους. Αυτός είναι ο δρόμος προς ένα έθνος...». Ως το τέλος της δεκαετίας του 1980, το ποσοστό των ιδιωτών που είχαν μετοχές ανήλθε στο 25%, όταν το 1979 ήταν μόλις 7%. Η Thatcher αποσκοπούσε στην απελευθέρωση της αγοράς από τον κρατικό παρεμβατισμό, έτσι ώστε οι βρετανικές επιχειρήσεις να γίνουν ανταγωνιστικές και κερδοφόρες. Ισχυριζόταν ότι οι θέσεις εργασίας δεν δημιουργούνται από το κράτος αλλά από την κερδοφόρα βιομηχανία. Όμως, λόγω των πιέσεων που δέχτηκε η αγορά από την περιορισμένη ρευστότητα, αυξήθηκε δραματικά το ποσοστό ανεργίας τα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησής της Thatcher. Το 1982 οι άνεργοι έφθαναν στα τρία εκατομμύρια (Hillman,2006).

Η Βρετανίδα Πρωθυπουργός συγκρούστηκε με τα εργατικά συνδικάτα που αντέδρασαν με ακινητοποιήσεις στα σκληρά οικονομικά μέτρα. Η Thatcher, μειώνοντας τα δικαιώματα των συνδικάτων, κατάφερε αυτό που είχαν ανεπιτυχώς επιχειρήσει οι προηγούμενες κυβερνήσεις: τον περιορισμό του ρόλου των συνδικάτων ως ομάδων πίεσης στην πολιτική ηγεσία. Παράλληλα, η Thatcher εφάρμοσε μέτρα για τη μείωση της φορολογίας και την αύξηση του ποσοστού ιδιοκατοίκησης (Hillman,2006).

Η Thatcher επιδίωξε να θεραπεύσει τη Βρετανία, τον «άρρωστο της Ευρώπης» της δεκαετίας του 1970, από τον πληθωρισμό και το δημοσιονομικό έλλειμμα, χορηγώντας το «φάρμακο» της ελεύθερης αγοράς. Όταν δέχτηκε αντιδράσεις, ακόμα και από στελέχη του κόμματός της, είπε χαρακτηριστικά: «Δεν είμαι πολιτικός της συναίνεσης. Είμαι πολιτικός εκ πεποιθήσεως». Σε συνέδριο του Συντηρητικού κόμματος, τον Οκτώβριο του 1980, δήλωσε σε όσους περίμεναν τη μεταστροφή της στην πολιτική της συναίνεσης: «Γυρίστε αν θέλετε. Η κυρία δεν πρόκειται να γυρίσει» (Gregory, 2013).

3. Βρετανία και ΗΠΑ

3.1 «Ειδική Σχέση»

Η «ειδική» σχέση μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας, σύμφωνα με τον Collan Bell, βασίζεται στην ικανότητά των δυο κρατών να αντιλαμβάνονται το κοινό τους συμφέρον όταν μαίνονται «θύελλες» στο διεθνές σύστημα. Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, όταν τα δυο κράτη συμφωνούσαν, το ένα ισχυροποιούσε τη θέση του άλλου στο διεθνές σύστημα, ενώ όταν διαφωνούσαν, ισορροπούσαν ανάμεσα στο εθνικό συμφέρον και τη διατήρηση των συμμαχικών δεσμών τους (Smith, 1988).

Η Thatcher σε ομιλία της το 1976, όταν ήταν αρχηγός της αντιπολίτευσης, τόνισε ότι:

Στο Συντηρητικό κόμμα πιστεύουμε ότι η εξωτερική μας πολιτική θα πρέπει να συνεχίσει να βασίζεται στην καλή συνεργασία με τον παραδοσιακό σύμμαχό μας, την Αμερική. Αυτό αποτελεί μέρος της Αγγλοσαξονικής μας παράδοσης, όπως και μέρος της δέσμευσής μας απέναντι στο NATO και ενισχύει τη συνεισφορά μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Thatcher, 1976, παρ. 23).

Επιπλέον, μίλησε για τη σημασία της υπεράσπισης των δυτικών αξιών και του καπιταλισμού, καθώς και της αναχαίτισης του σοσιαλισμού με τη στήριξη των ΗΠΑ (Thatcher, 1976). Σε συνέχεια της ομιλίας αυτής, το σοβιετικό πρακτορείο ειδήσεων Tass την αποκάλεσε “Iron Lady”, ένα προσωνύμιο που θα τη συνόδευε στη μετέπειτα πολιτικής της πορεία (Thatcher, 2011).

Η εξωτερική πολιτική της Thatcher συνδύαζε δυο τάσεις. Η μια ήταν η υπεράσπιση των βρετανικών συμφερόντων με αναφορές στην έννοια του πατριωτισμού και η άλλη, που είχε καταβολές στον Churchill, ήταν η διαπραγμάτευση από θέση ισχύος, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα την ανάγκη συμμαχιών για την εξισορρόπηση των αντίπαλων κρατών. Η δεύτερη τάση είναι εκείνη που συνήθως επικρατούσε στην πολιτική της Thatcher. Όταν η Βρετανία επιδίωκε να ισχυροποιήσει τη θέση της στο διεθνές σύστημα, έτεινε να μην ενεργεί ανεξάρτητα, αλλά να αναπτύσσει μια κοινή στρατηγική με άλλα κράτη (Clarke, 1988).

Αν ένα κράτος δεν έχει μεγάλη ισχύ, ή τουλάχιστον την ισχύ που θα επιθυμούσε, στρέφεται σε άλλα κράτη στα οποία μπορεί να ασκήσει επιρροή. Αυτός ακριβώς ήταν ένας από τους στόχους της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής μετά το

1945. Η Βρετανία φρόντιζε να έχει μια στενή σχέση με τις ΗΠΑ, ώστε να «εκμεταλλεύεται» τη στρατιωτική και διπλωματική τους ισχύ για να διατηρήσει τη θέση της στο διεθνές σύστημα. Οι Βρετανοί στήριζαν τις ΗΠΑ, προσδοκώντας ότι, μέσω αυτής της προσέγγισης, οι προτάσεις και οι κατευθύνσεις τους, ιδιαίτερα σε θέματα που άπτονταν των βρετανικών συμφερόντων, θα εισακούγονταν από την εκάστοτε αμερικάνικη κυβέρνηση. Οι σχέσεις Churchill και Roosevelt, MacMillan και Kennedy και βέβαια Thatcher και Reagan αποτελούν παραδείγματα της «ειδικής» σχέσης μεταξύ των Βρετανών Πρωθυπουργών και των Αμερικανών Προέδρων (Sharp, 1997).

Δυο βασικές αρχές διέπουν τη βρετανική εξωτερική πολιτική στην περίοδο διακυβέρνησης της Thatcher. Η πρώτη ήταν η αποφυγή, όσο ήταν εφικτό, της επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε αντίπαλα κράτη (ακόμα και στην περίπτωση του πολέμου στα Falklands), ώστε να μη θίγονται τα συμφέροντα των βρετανικών επιχειρήσεων που συναλλάσσονταν με αυτά. Η δεύτερη ήταν ότι, σε περίπτωση εξωτερικής απειλής, η διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων αποτελούσε για τη βρετανική κυβέρνηση θέμα υψίστης σημασίας, ενώ τα αμερικανόφιλα «ένστικτα» της Πρωθυπουργού έμπαιναν σε δεύτερη μοίρα (Smith, 1988). Όπως και η ίδια η Thatcher (2011) αναφέρει, η στήριξη της Βρετανίας στις ΗΠΑ δε σήμαινε ότι οι Αμερικάνοι μπορούσαν να ενεργούν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους τις θέσεις των Ευρωπαίων συμμάχων τους.

3.2 Thatcher και Carter

Η Thatcher στην αρχή της διακυβέρνησής της (1979-1980), ήρθε αντιμέτωπη με το ξέσπασμα ενός «νέου ψυχρού πολέμου» που ακολούθησε την περίοδο *détente*. Μετά το ξέσπασμα της διπλωματικής κρίσης με τον Ιράν⁴ και την εισβολή της Σοβιετικής Ένωσης στο Αφγανιστάν (1979), η Thatcher στήριξε την αμερικάνικη κυβέρνηση κατά της Ιρανικής τρομοκρατίας και της επεκτατικής πολιτικής της Σοβιετικής Ένωσης (Smith, 1988).

Η πρώτη επίσκεψή της Thatcher, ως αρχηγού του βρετανικού κράτους, στις ΗΠΑ τον Δεκέμβριο του 1979, συνέπεσε με τον θρίαμβο της βρετανικής διπλωματίας

⁴ Σε συνέχεια της Ιρανικής επανάστασης, τον Νοέμβριο του 1979 μια ομάδα ισλαμιστών φοιτητών κατέλαβε την αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη και κράτησε ομήρους 52 Αμερικάνους.

στη Ροδεσία - Ζιμπάμπουε⁵, ενώ η αμερικάνικη κυβέρνηση αντιμετώπιζε την κρίση στο Ιράν, που είχε ξεσπάσει τον προηγούμενο μήνα. Η Thatcher διαβεβαίωσε τον Jimmy Carter ότι θα στήριζε την έκκληση των Αμερικανών προς τους Ευρωπαίους εταίρους για την επιβολή οικονομικών κυρώσεων στο Ιράν από τον ΟΗΕ. Τέσσερις μήνες μετά, ακολούθησε σχετική συμφωνία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για οικονομικές κυρώσεις στο Ιράν, πάνω στις οποίες είχε ιδιαίτερα εργαστεί ο Peter Carrington.⁶ Όμως, η κυβέρνηση Carter εξέφρασε την απογοήτευσή της, καθώς δεν θεώρησε αρκετά αυστηρά τα οικονομικά μέτρα (Sharp, 1997).

Η Thatcher χρησιμοποίησε ευρωπαϊκές συμφωνίες ως επίφαση για να μην ακολουθήσει τις κατευθύνσεις της κυβέρνησης Carter για την επιβολή πιο σκληρών οικονομικών κυρώσεων (Smith, 1988). Συγκεκριμένα, η Βρετανία αρνήθηκε να προχωρήσει στο πάγωμα των Ιρανικών μετοχών, αφού μια τέτοια κίνηση θα έπληττε την αξιοπιστία του βρετανικού χρηματοοικονομικού κέντρου του Λονδίνου στη διεθνή αγορά. Από την άλλη, κατόπιν της σοβιετικής εισβολής στο Αφγανιστάν, η Thatcher συμφώνησε να ηγηθούν οι ΗΠΑ των αποφάσεων για τις οικονομικές κυρώσεις που θα επιβάλλονταν στη Σοβιετική Ένωση και στο Αφγανιστάν και συνάμα ζήτησε τη στήριξη των Ευρωπαίων εταίρων (Thatcher, 2011).

Αυτή η «αμήχανη» αρχή της διπλωματικής σχέσης της Thatcher με την αμερικάνικη κυβέρνηση έδειξε, από νωρίς, πως η διασφάλιση των βρετανικών συμφερόντων στις ευρωατλαντικές σχέσεις θα αποτελούσε προτεραιότητα της Βρετανίδας Πρωθυπουργού. Αργότερα, ο Carter και η Thatcher συμφώνησαν την αποχή των εθνικών τους ομάδων από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1980 στη Μόσχα. Τελικά, η βρετανική ομάδα, παρά τις συστάσεις της κυβέρνησης, έλαβε μέρος, γεγονός που δυσαρέστησε ακόμη περισσότερο την αμερικάνικη κυβέρνηση. Όμως, η Thatcher πίστευε ότι σε περίπτωση που απαγόρευε στη βρετανική ομάδα να συμμετάσχει, θα παραβίαζε τις ατομικές ελευθερίες (Sharp, 1997).

Σύμφωνα με τη Thatcher (2011), η εισβολή στο Αφγανιστάν ήταν αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης από τους Σοβιετικούς της «αποδυνάμωσης» της Δύσης στη

⁵ Μετά από μακροχρόνιες εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ λευκών και Αφρικανικών ομάδων στη Ροδεσία, σε συνδιάσκεψη όλων των αντικρουόμενων μερών το 1979 στο Λονδίνο, συμφωνήθηκε η Ροδεσία- Ζιμπάμπουε (όπως μετονομάστηκε) να οριστεί προσωρινά Βρετανική αποικία. Μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις, ο πόλεμος σταμάτησε και επικράτησε το δημοκρατικό πολίτευμα. Τον Απρίλιο του 1980 η Ζιμπάμπουε ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος. Η αποκατάσταση της ειρήνης αύξησε τη δημοτικότητα της Βρετανίας στον Τρίτο Κόσμο και αναχαίτισε την εξάπλωση της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή, που είχε απασχολήσει τους Αμερικάνους (Childs, 2001).

⁶ Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας (1979 -1982).

διάρκεια της περιόδου *détente*. Ενώ οι Σοβιετικοί μιλούσαν για ειρήνη, στην πραγματικότητα εργάζονταν για την εξάπλωση του κομμουνισμού και παράλληλα για την ανάπτυξη της στρατιωτικής τους ισχύος. Ο Carter δεν θα μπορούσε να διαγνώσει τον κίνδυνο, καθώς ήταν επηρεασμένος από εσωκομματικούς ισχυρισμούς για υποτιθέμενη υπερμεγέθυνση των πραγματικών διαστάσεων της κομμουνιστικής απειλής. Επιπλέον, η οικονομική πολιτική του Carter δε συμφωνούσε με τη φιλελεύθερη πολιτική της Thatcher, όπως *ad hoc* παρεμβατισμός, έκτακτη φορολογία και έλεγχος των τιμών στην ενέργεια. Το 1980 η κυβέρνηση Carter οδηγούσε την παγκόσμια οικονομία σε ακόμα μεγαλύτερη ύφεση, καθώς είχε αυξηθεί απότομα ο πληθωρισμός σε παγκόσμιο επίπεδο και οι τιμές του πετρελαίου είχαν διπλασιαστεί (Thatcher, 2011).

Παρ' όλες τις διαφορές μεταξύ των δυο ηγετών, η Thatcher δεν παρέλειπε να εκφράζει τη δημόσια στήριξή της στην αμερικάνικη κυβέρνηση. Το πολιτικό σκηνικό άλλαξε μετά τις προεδρικές εκλογές στις ΗΠΑ το 1980. Η ανάδειξη του Ronald Reagan στην ηγεσία των ΗΠΑ ισχυροποίησε τις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δυο κρατών και καθόρισε τις εξελίξεις στο διεθνές σύστημα τη δεκαετία του 1980 (Sharp, 1997).

3.3 Thatcher και Reagan

Η άποψη που είχε διαμορφώσει η Thatcher για τον Reagan, όταν εκείνος ήταν ακόμα Κυβερνήτης της Καλιφόρνιας και η ίδια αρχηγός της αντιπολίτευσης, αποτυπώνεται στα παρακάτω λόγια της:

... ήξερα ότι μιλούσα σε κάποιον που ενστικτωδώς αισθανόταν και μιλούσε όπως εγώ· όχι μόνο όσον αφορά την πολιτική αλλά και τη φιλοσοφία της διακυβέρνησης, την αντίληψη για την ανθρώπινη φύση, όλα τα υψηλά ιδανικά και αξίες που έγκεινται – ή τουλάχιστον θα έπρεπε να έγκεινται - κάτω από τη φιλοδοξία ενός πολιτικού που ηγείται της χώρας του (Thatcher, 2011, σ. 157).

Η Thatcher, στην πρώτη επίσκεψή της στη Washington, μετά την εκλογή του Reagan, τόνισε ότι και οι δυο πολιτικοί ηγέτες επιθυμούσαν την άρση των περιορισμών της αγοράς. Η Βρετανίδα Πρωθυπουργός επέμεινε στη λήψη μέτρων για τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείματος των ΗΠΑ, καθώς ανησυχούσε ότι η αμερικάνικη οικονομική ύφεση θα επηρέαζε και τη βρετανική οικονομία. Ο Αμερικανός Πρόεδρος, από την άλλη, επικαλέστηκε την αδυναμία του να παρέμβει

στις αποφάσεις του Κογκρέσου. Επιπλέον, η Thatcher υπενθύμισε πως και οι δυο πολιτικοί ηγέτες πίστευαν ότι μια κυβέρνηση έπρεπε να ενισχύει την εθνική της άμυνα, να φροντίζει για την τήρηση της δημόσιας τάξης και να επιδιώκει ένα δυνατό νόμισμα. Αργότερα, τον Ιανουάριο του 1981, ο Reagan υποστήριξε, στο περιοδικό *Time*, ότι η Βρετανία βρισκόταν 15 χρόνια μπροστά όσον αφορά τον περιορισμό του κρατικού παρεμβατισμού και την ιδιωτικοποίηση των βιομηχανιών (Wapshott, 2007).

Οι σύμβουλοι του Reagan θεωρούσαν καθοριστική την επιρροή της Thatcher στον Πρόεδρο, ιδιαίτερα σε θέματα που παρέμενε αναποφάσιστος. Η επιρροή της Thatcher στον Reagan είχε συχνά τη μορφή ενθάρρυνσης, όταν άλλοι πολιτικοί ηγέτες τον πίεζαν να ενεργήσει αντίθετα από τις αποφάσεις του. Επιπλέον, η δημόσια στήριξη της Thatcher στον Reagan συνέβαλε στην εξασφάλιση της συναίνεσης της αμερικάνικης κοινής γνώμης και του Κογκρέσου για την εξωτερική πολιτική του Προέδρου. Οι Αμερικάνοι, γενικά, έχουν ανάγκη να αισθάνονται πως το δικό τους καλό αποτελεί μέρος του «γενικότερου καλού» (Sharp, 1997).

Μετά την επιβολή στρατιωτικού νόμου από τον Wojciech Jaruzelski στην Πολωνία το Δεκέμβριο του 1981, οι Αμερικάνοι ανακοίνωσαν την επιβολή οικονομικών κυρώσεων στη Σοβιετική Ένωση. Η Thatcher αντέδρασε, όπως και άλλοι Ευρωπαίοι πολιτικοί ηγέτες, στην απαγόρευση εξαγωγής υλικών από αμερικάνικες εταιρείες προς τη Σοβιετική Ένωση για την κατασκευή του αγωγού που θα μετέφερε φυσικό αέριο από τη Σιβηρία στην Ευρώπη. Βρετανικές, Ιταλικές και Γερμανικές εταιρείες είχαν ήδη συνάψει συμβάσεις για την παροχή εξοπλισμού για τον αγωγό και κάποια εξαρτήματά τους κατασκευάζονταν στις ΗΠΑ. Ο Reagan ήταν εξαρχής κατά του αγωγού γιατί πίστευε πως η Σοβιετική Ένωση θα εκμεταλλευόταν την ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης, σε περίπτωση κρίσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Θέλοντας να αποτρέψει την εφαρμογή των αμερικάνικων κυρώσεων που θα έπλητταν βρετανικά και ευρωπαϊκά συμφέροντα, η Thatcher διαβεβαίωσε την αμερικάνικη κυβέρνηση ότι θα την στήριζε τόσο στο NATO όσο και στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, όσον αφορά την κρίση στην Πολωνία, εφόσον όμως υιοθετούσε μια πιο λογική γραμμή. Στην έκκληση της Thatcher για τη δημιουργία ενός κοινού δυτικού μετώπου απέναντι στην κρίση στην Πολωνία, η Γερμανία απάντησε ότι δεν ήθελε να συμμετάσχει στα οικονομικά αντίποινα κατά της Πολωνίας και της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ η Γαλλία ζήτησε να μη σταματήσει η πώληση τροφίμων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στη Σοβιετική Ένωση. Οι Γάλλοι και οι Γερμανοί δεν

φαίνονταν πρόθυμοι να υποχωρήσουν στις πιέσεις της αμερικάνικης κυβέρνησης (Thatcher, 2011).

Όταν ο Reagan το 1982 δήλωσε την πρόθεσή του να επεκτείνει την εφαρμογή του εμπάργκο και στις θυγατρικές των αμερικανικών εταιρειών στην Ευρώπη, ο Υπουργός Εμπορίου της Βρετανίας, Λόρδος Cockfield, κάλεσε τις εταιρείες της χώρας να μην ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αμερικάνικης κυβέρνησης, αλλά να εφαρμόσουν τον βρετανικό νόμο περί προστασίας των εμπορικών συμφερόντων του 1980⁷. Η Thatcher αντέδρασε δυναμικά κατά της πολιτικής γραμμής του Reagan για σκληρότερα οικονομικά μέτρα, με σκοπό να προστατεύσει τα συμφέροντα των βρετανικών εταιρειών. Παράλληλα, η ΕΟΚ χαρακτήρισε τις σχετικές δηλώσεις της κυβέρνησης Reagan ως απόπειρα επέκτασης της δικαιοδοσίας της εκτός των αμερικανικών συνόρων (Feron, 1982). Σε συνάντηση της με τον Al Haig⁸ στις αρχές του 1982, η Thatcher τόνισε ότι αν οι ΗΠΑ - όπως φημολογείτο - ανάγκαζαν την Πολωνία να ξεπληρώσει τα χρέη της προς τα άλλα κράτη, θα κινδύνευε η αξιοπιστία του δυτικού τραπεζιτικού συστήματος (Thatcher, 2011). Ο Haig, διαφωνώντας με την πολιτική του Reagan στο ζήτημα της Πολωνίας, δήλωσε ότι ο Πρόεδρος «ξεκίνησε την πιο σοβαρή διαμάχη, τα τελευταία χρόνια, στο εσωτερικό του NATO και άσκησε πιέσεις στη συμμαχία την ώρα που η ενότητα της Δύσης ήταν απαραίτητη» (Wapshott, 2007, σ. 154).

Ο Reagan πίστευε, λανθασμένα, ότι η Thatcher θα στήριζε τις οικονομικές κυρώσεις για την κρίση στην Πολωνία, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη συνεργασία των ΗΠΑ στον πόλεμο των Falklands και ότι θα διαχώριζε τη θέση της από τους Ευρωπαίους εταίρους, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυσαρέσκειά της για την πρόσφατη ευρωπαϊκή συμφωνία για τις τιμές των αγροτικών προϊόντων. Οι ΗΠΑ συμφώνησαν τελικά να αποσύρουν τις οικονομικές κυρώσεις, εφόσον τα ευρωπαϊκά κράτη θα μείωναν την ενεργειακή τους εξάρτηση από τις ανατολικές χώρες. Η συμφωνία αυτή θεωρήθηκε αποτέλεσμα της αλληλεγγύης μεταξύ των Δυτικοευρωπαϊκών χωρών, καθώς και διπλωματική επιτυχία της βρετανικής κυβέρνησης. Η Thatcher ισχυρίστηκε ότι οι διαφωνίες μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας προκύπταν από προβλήματα στη «διατλαντική» επικοινωνία τους, ενώ διαβεβαίωνε ότι και οι δυο κυβερνήσεις αντιλαμβάνονταν με τον ίδιο τρόπο τις σχέσεις τους με την Ανατολή. Η Thatcher, με τη στάση της αυτή, κατάφερε να εξομαλύνει την

⁷ Protection of Trading Interests Act (1980).

⁸ Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ (1981-1982).

κατάσταση, να διατηρήσει τις ισορροπίες με τις ΗΠΑ και παράλληλα να διασφαλίσει τα βρετανικά συμφέροντα (Sharp, 1997).

Αντίθετα, η Thatcher δεν κατάφερε να αναχαιτίσει τον παρεμβατισμό των ΗΠΑ στην περίπτωση της Γρενάδας. Η Γρενάδα είχε ανεξαρτητοποιηθεί από την Κοινοπολιτεία το 1974. Μετά την ανατροπή του καθεστώτος το 1979, στην εξουσία ανέβηκε ο Μαρξιστής Maurice Bishop. Η βρετανική κυβέρνηση δε θεωρούσε απειλή τον Bishop και συνέχισε να στηρίζει οικονομικά τη Γρενάδα. Η κυβέρνηση Reagan, θεωρώντας ότι η Γρενάδα αποτελούσε απειλή για τη σταθερότητα της περιοχής, λόγω των σχέσεών της με την Κούβα και τη Σοβιετική Ένωση, ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα να μη συμμετάσχει στην κατασκευή του αεροδρομίου της χώρας και επιπλέον επιδίωξε την επιβολή οικονομικών κυρώσεων από το ΔΝΤ και τις ευρωπαϊκές τράπεζες. Το πραξικόπημα για την ανατροπή του Bishop το 1983 στάθηκε αφορμή για την εισβολή των ΗΠΑ στη Γρενάδα. Οι Αμερικάνοι απήφησαν τις συμβουλές των Βρετανών να μην προχωρήσουν σε μια τέτοια κίνηση. Επιπλέον, εξέθεσαν τη βρετανική κυβέρνηση διεθνώς, καθώς ο Geoffrey Howe,⁹ λίγες ώρες πριν την εισβολή, είχε διαβεβαιώσει τη Βουλή των Κοινοτήτων ότι οι Αμερικάνοι δε θα παρέμβαιναν στη Γρενάδα (Sharp, 1997).

Σύμφωνα με τη Thatcher (2011), εφόσον η Γρενάδα δεν είχε ζητήσει βοήθεια από τη διεθνή κοινότητα, η αμερικανική εισβολή αποτελούσε παραβίαση του διεθνούς δικαίου. Έξι χρόνια αργότερα όμως, η Thatcher θα στήριζε τον George Bush στην εισβολή στον Παναμά, χωρίς να την απασχολεί η τήρηση του διεθνούς δικαίου. Στην πραγματικότητα, επομένως, στην περίπτωση της Γρενάδας, η δυσαρέσκεια της βρετανικής κυβέρνησης προερχόταν από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ, αφού απήφησαν τις συμβουλές της και την παραπλάνησαν για τις επόμενες ενέργειές τους, εισέβαλαν σε ένα μέλος της Κοινοπολιτείας (Sharp, 1997).

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η μόνη φορά που η Βρετανία είχε ενεργήσει για την προστασία των εδαφών της, χωρίς την αμερικανική στήριξη, ήταν όταν ο Πρωθυπουργός Anthony Eden εισέβαλε στην Αίγυπτο, κατόπιν διακήρυξης της εθνικοποίησης της διώρυγας του Σουέζ από τον Άραβα ηγέτη, Gamal Abdel Nasser. Ακολούθησε η παρέμβαση του Αμερικανού Προέδρου Dwight Eisenhower, που απείλησε με υποτίμηση της στερλίνας αν δεν υποχωρούσαν τα βρετανικά στρατεύματα από την Αίγυπτο. Η ιστορία, επομένως, είχε δείξει ότι ήταν σημαντική η

⁹ Υπουργός Εξωτερικών του ΗΒ (1983-1989).

εξασφάλιση της αμερικάνικης στήριξης στην αντιμετώπιση της εισβολής της Αργεντινής στα νησιά Falklands, την άνοιξη του 1982 (Wapshott, 2007). Προς απογοήτευση της βρετανικής κυβέρνησης, την ίδια μέρα της εισβολής των Falklands, η Αμερικανίδα Πρέσβης στον ΟΗΕ, Jeane Kirkpatrick παρευρέθηκε σε δείπνο που διοργάνωσε η πρεσβεία της Αργεντινής στην Ουάσιγκτον προς τιμής της. Παρόλο που αργότερα η Kirkpatrick δήλωσε ότι δεν γνώριζε για τις προθέσεις της Αργεντινής, ο Βρετανός Πρέσβης τη ρώτησε: «Πώς θα αισθάνονταν οι Αμερικάνοι αν δειπνούσαμε στην πρεσβεία του Ιράν το βράδυ που Αμερικανοί πιάστηκαν όμηροι στην Τεχεράνη;» (Wapshott, 2007).

Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν την ενδυνάμωση των σχέσεων με την Αργεντινή για την αποτροπή της εξάπλωσης του κομμουνισμού από την Κούβα στην κεντρική και νότια Αμερική. Η αμερικάνικη κυβέρνηση επιχείρησε τη διευθέτηση του ζητήματος των Falklands με τέτοιον τρόπο, ώστε να μην έρθει σε ρήξη με τη Βρετανία και να προστατεύσει, παράλληλα, τα συμφέροντά της στη Λατινική Αμερική. Ο Haig, που μεσολάβησε στις διαπραγματεύσεις μεταξύ Βρετανίας και Αργεντινής, δεν μπόρεσε να πείσει τα δυο αντίπαλα μέρη να καταλήξουν σε συμφωνία. Στις προτάσεις της αμερικανικής κυβέρνησης για συμβιβασμό, η Thatcher εξέφρασε τη δυσaráσκειά της, καθώς περίμενε μεγαλύτερη κατανόηση και στήριξη από τον διαχρονικό σύμμαχο της Βρετανίας (Thatcher, 2011).

Η Thatcher, έχοντας αντιληφθεί την έλλειψη αποφασιστικότητας του Reagan, καθώς και τη μεγάλη επιρροή που του ασκούσαν οι σύμβουλοί του, δεν άφησε περιθώρια στον Πρόεδρο να ενεργήσει διαφορετικά από ότι η ίδια επιθυμούσε στο ζήτημα των Falklands. Η Thatcher γνώριζε πως η έκβαση του πολέμου στα Falklands θα είχε αντίκτυπο τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική της πολιτική και για αυτό, εξασφάλισε τη στήριξη του NATO, της Κοινοπολιτείας, καθώς και της ΕΟΚ, που επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στην Αργεντινή. Η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ο διπλωματικός απομονωτισμός της Αργεντινής της στέρησαν τη στήριξη από τη διεθνή κοινότητα (Childs, 2001). Η απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για την απομάκρυνση των στρατευμάτων της Αργεντινής αποτέλεσε σημαντική νίκη της βρετανικής διπλωματίας. Η διεθνής στήριξη της παραμονής των Falklands υπό τη βρετανική κυριαρχία ερχόταν σε αντίθεση με τη διεθνή πολιτική της αποαποικιοποίησης. Η Thatcher αναγνώρισε τη θετική επίδραση του Γάλλου Προέδρου Francois Mitterrand στη διεθνή κοινότητα υπέρ της Βρετανίας. Αργότερα, όμως, η στήριξη της ΕΟΚ εξασθένησε, καθώς οι αρχικές οικονομικές

κυρώσεις, που είχαν υποχρεωτική ισχύ μόνο για έναν μήνα, ανανεώθηκαν σε εθελοντική βάση (Thatcher, 2011).

Η Thatcher (2011) ισχυριζόταν ότι στον πόλεμο των Falklands, οι Βρετανοί δεν πολέμουςαν μόνο για τη διατήρηση των εδαφών τους στον Νότιο Ατλαντικό, αλλά και για την προάσπιση της τιμής τους ως έθνος και για τη διασφάλιση των βασικών αρχών του διεθνούς συστήματος, όπως η τήρηση του διεθνούς δικαίου (Thatcher, 2011). Στα θέματα επικαιρότητας των ΜΜΕ, η ανεργία και η πτώση της στερλίνας αντικαταστάθηκαν από τις ανταποκρίσεις από το μέτωπο, που ενέπνεαν αισθήματα εθνικής υπερηφάνειας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Βασιλικό Ναυτικό είχε να εμπλακεί σε μάχη από το 1945 και ότι το κέντρο επιχειρήσεων απείχε 8.000 μίλια, η χρήση των υπηρεσιών πληροφοριών και των δορυφόρων επικοινωνίας των ΗΠΑ αποδείχτηκε καθοριστική για την έκβαση του πολέμου (Childs, 2001). Μετά τη νίκη της Βρετανίας, ο Reagan ενημέρωσε τη Thatcher ότι οι ΗΠΑ θα επιδίωκαν την αποκατάσταση των διπλωματικών τους σχέσεων με την Αργεντινή. Επιπλέον, ο Αμερικανός Πρόεδρος την κάλεσε να συμφωνήσει σε μια μόνιμη διευθέτηση του ζητήματος των Falklands από τον ΟΗΕ, αλλά η Thatcher αρνήθηκε. Ο Reagan, κατόπιν εισήγησης της Thatcher, στέφθηκε από τη Βασίλισσα επίτιμος ιππότης του τάγματος του Bath, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τη συνδρομή του στον πόλεμο των Falklands. Ήταν ο δεύτερος Αμερικάνος Πρόεδρος, μετά τον Eisenhower, που έλαβε μια τέτοια τιμή (Wapshott, 2007).

Η Thatcher στήριξε την κυβέρνηση Reagan στις σχέσεις με την Ανατολή, στην απελευθέρωση του εμπορίου και στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Όταν έκρινε ότι ήταν απαραίτητο, παρείχε ακόμη και υλική στήριξη στην αμερικανική κυβέρνηση. Στις εναέριες επιθέσεις κατά της Τρίπολης στη Λιβύη το 1986, οι Αμερικάνοι χρησιμοποίησαν αεροπλανοφόρα και αεροπλάνα που είχαν βάση στη Βρετανία, ώστε να εξασφαλίσουν την απαιτούμενη ακρίβεια για την εξόντωση του Muammar Gaddafi. Άλλοι Ευρωπαίοι σύμμαχοι, που γεωγραφικά βρίσκονταν πιο κοντά στη Λιβύη, αρνήθηκαν να παραχωρήσουν τις βάσεις τους και τον στρατιωτικό τους εξοπλισμό στις αμερικανικές δυνάμεις, φοβούμενοι τρομοκρατικά χτυπήματα ως αντίποινα (Sharp, 1997). Ακόμα και η Thatcher είχε αρχικά ενδοιασμούς, καθώς την απασχολούσε η τήρηση του διεθνούς δικαίου. Ένα επιπλέον κίνητρο της Thatcher για

την παροχή στήριξης στον Reagan ήταν το γεγονός ότι ο Arthur Scargill¹⁰ είχε ζητήσει, στο παρελθόν, οικονομική ενίσχυση από τον Gaddafi (Whapsott, 2007).

Η θανάτωση τριών Βρετανών ομήρων, λίγες μέρες μετά τον βομβαρδισμό της Λιβύης, ανάγκασε τη Thatcher να ζητήσει από τον Reagan να μην την ξαναφέρει σε παρόμοια θέση. Η Γερουσία των ΗΠΑ, τρεις μήνες αργότερα, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης προς τη βρετανική κυβέρνηση για τη στήριξή της, συμφώνησε για πιο αυστηρές διαδικασίες στην παροχή ασύλου σε μέλη του IRA¹¹ (Sharp, 1997).

Στη διάσκεψη κορυφής των G7 στην Οτάβα το 1981, η Thatcher δήλωσε ότι «όσον αφορά την ηγεσία του δυτικού κόσμου, οι ΗΠΑ είναι εγγυητές της ελευθερίας της Ευρώπης και θα πρέπει να κάνουμε σαφές ότι το κατανοούμε και είμαστε ευγνώμονες για αυτό» (Sharp, 1997, σ. 105). Βασική αρχή της βρετανικής εξωτερικής πολιτικής ήταν ότι μόνο υπό την ηγεσία των ΗΠΑ ήταν εφικτή η εξασφάλιση της ειρήνης και της σταθερότητας στη Δύση (Smith, 1988).

Η Thatcher πίστευε ότι ο εκσυγχρονισμός του αμερικανικού στρατιωτικού εξοπλισμού αποτελούσε βασική προϋπόθεση για την αποσόβηση της σοβιετικής απειλής. Από το 1976, το NATO είχε δεσμευτεί για τον εκσυγχρονισμό των πυρηνικών δυνάμεων θεάτρου στη Δυτική Ευρώπη και για τη διαπραγμάτευση με τις χώρες της Συνθήκης της Βαρσοβίας για τα οπλικά συστήματα. Η Βρετανία δέχτηκε, όπως και άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, την εγκατάσταση νέων αμερικανικών πυραύλων, Pershing και Cruise, στα εδάφη της, που θα λειτουργούσαν αποτρεπτικά στους σοβιετικούς πυραύλους SS-20. Η Σοβιετική Ένωση θεώρησε την τοποθέτηση των νέων νατοϊκών πυραύλων απειλητική κίνηση, καθώς μπορούσαν λόγω της μεγάλης τους εμβέλειας, να πλήξουν το εσωτερικό της χώρας. Όταν ο Haig το 1981 μίλησε για πιθανή χρήση των νατοϊκών πυρηνικών όπλων, σε περίπτωση που οι Σοβιετικοί ξεπερνούσαν τα όρια του συμβατικού πολέμου, προέκυψε το ερώτημα αν τελικά ο εξοπλισμός θα λειτουργούσε ως αποτροπή στον σοβιετικό κίνδυνο ή θα προκαλούσε έναν πυρηνικό πόλεμο στα ευρωπαϊκά εδάφη. Το Πεντάγωνο έσπευσε να διαψεύσει αυτές της δηλώσεις και να διαβεβαιώσει ότι το NATO συνέχιζε να εφαρμόζει την τακτική της ευέλικτης ανταπόδοσης (Sharp, 1997).

Η Βρετανία, όπως και άλλες χώρες της Δυτικής Ευρώπης, επιδίωξε την ισχυροποίηση της αμερικανικής στρατιωτικής δύναμης στην Ευρώπη για την αντιμετώπιση της απειλής των σοβιετικών πυραύλων SS-20, αλλά δεν επιθυμούσε

¹⁰ Πρόεδρος της Εθνικής Ένωσης Ανθρακωρύχων της Βρετανίας (1982-2002).

¹¹ Irish Republican Army.

μια νέα κούρσα εξοπλισμών που θα υπονόμει τη σταθερότητα στην περιοχή (Smith, 1988). Η Thatcher κατάφερε να μην συμπεριληφθούν τα πυρηνικά όπλα της Βρετανίας και της Γαλλίας στις αμερικανοσοβιετικές διαπραγματεύσεις για τον πυρηνικό εξοπλισμό, καθώς ενδεχόμενη απομάκρυνσή τους θα σήμαινε την αποσύνδεση της Ευρώπης από τις ΗΠΑ (Smith, 1988). Επιπλέον, στις αντιδράσεις των Σοβιετικών κατά της αντικατάστασης του βρετανικού πυρηνικού εξοπλισμού Polaris με το εκσυγχρονισμένο σύστημα Trident II, η Thatcher απάντησε: «... θα ήταν καλύτερα να διαπραγματευτούμε τον αφοπλισμό από θέση ισχύος» (Sharp, 1997, σ. 129).

Η Thatcher γρήγορα συνειδητοποίησε ότι διαφωνούσε με την πολιτική του Reagan για τους πυρηνικούς εξοπλισμούς. Συγκεκριμένα, ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτική απέναντι στο φιλόδοξο αμερικάνικο σχέδιο για την ανάπτυξη της Στρατηγικής Αμυντικής Πρωτοβουλίας,¹² όχι μόνο επειδή, πιθανόν, θα εμπόδιζε τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης,¹³ αλλά και επειδή όλα τα πυρηνικά όπλα – συμπεριλαμβανομένου και του βρετανικού εξοπλισμού - δεν θα μπορούσαν να ανταγωνιστούν μια τέτοια υψηλή τεχνολογία και επομένως θα κατέληγαν να είναι παρωχημένα (Smith, 1988).

Η προώθηση της «μηδενικής επιλογής» από την κυβέρνηση Reagan, δηλαδή της σταδιακής εξάλειψης των πυρηνικών όπλων, δυσaráεστησε τη Thatcher, που πίστευε στον αποτρεπτικό τους ρόλο. Τελικά, η «μηδενική επιλογή» αποτέλεσε τη βάση της Συνθήκης Πυρηνικών Δυνάμεων Μεσαίας Εμβέλειας που υπογράφηκε το 1987. Η Thatcher σε ομιλία που απηύθυνε στο Κογκρέσο το 1985 τόνισε ότι:

...η Αμερική είναι ο κύριος αρχιτέκτονας της ειρήνης στην Ευρώπη, που έχει διαρκέσει σαράντα χρόνια. Με την ασπίδα των ΗΠΑ μας δόθηκε η ευκαιρία να χτίσουμε την έννοια της Ευρώπης πέρα από τα όνειρα των προγόνων μας... Κανείς δεν μπορεί να κατανοήσει τη σημασία της αποτροπής πιο ξεκάθαρα από τον Winston Churchill, όταν στον τελευταίο λόγο του, είπε: «Προσέξτε πάνω από όλα να μην αφήσετε τα πυρηνικά όπλα έως ότου είστε σίγουροι... ότι διαθέτετε άλλα μέσα για τη διατήρηση της ειρήνης!» (Thatcher, 1985, παρ. 2 & 6).

¹² Strategic Defense Initiative (SDI).

¹³ Η Σοβιετική Ένωση επέμενε να συμπεριληφθεί η Στρατηγική Αμυντική Πρωτοβουλία στη συμφωνία με τις ΗΠΑ για τον έλεγχο των όπλων.

3.4 Bush, Gorbachev και Γερμανική Επανένωση

Η νίκη του George Bush στις αμερικάνικες εκλογές του 1988 και η ήττα του δημοκρατικού κόμματος χαροποίησε τη Thatcher. Σύντομα, όμως, συνειδητοποίησε, προς απογοήτευσή της, πως η νέα αμερικάνικη κυβέρνηση θεωρούσε τη Γερμανία ως τον κύριο σύμμαχό της στην Ευρώπη, ενθάρρυνε την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και συχνά υποτιμούσε την ανάγκη για ισχυρή πυρηνική άμυνα. Η Thatcher εκτιμούσε το έργο του Bush ως Αντιπροέδρου της κυβέρνησης Reagan, αλλά όταν ανήλθε στην προεδρία των ΗΠΑ, η Βρετανίδα Πρωθυπουργός κατάλαβε πως δεν υπήρχε η ιδεολογική ταύτιση που είχε μοιραστεί με τον προκάτοχό του. Ως το τέλος της πρωθυπουργίας της Thatcher, η σχέση μεταξύ των δυο πολιτικών ηγετών είχε βελτιωθεί, καθώς, όπως η ίδια αποκάλυψε αργότερα, είχε μάθει να είναι πιο συγκαταβατική απέναντι του και πιο γενναιόδωρη στις φιλοφρονήσεις της (Thatcher, 2011).

Προς το τέλος του 1989, σε μια κρίσιμη περίοδο για το διεθνές σύστημα, η Thatcher υποστήριζε σθεναρά ότι ο εκσυγχρονισμός των πυρηνικών δυνάμεων μικρής εμβέλειας στην Ευρώπη ήταν αναγκαίος, στο πλαίσιο της ευέλικτης ανταπόδοσης, ιδιαίτερα μετά την απομάκρυνση των πυρηνικών όπλων μεσαίας εμβέλειας, με τη συμφωνία του 1987. Από την άλλη, ο Helmut Kohl δήλωνε κατά μιας νέας «μηδενικής επιλογής» και υπέρ της ευέλικτης ανταπόδοσης, αλλά θεωρούσε πως τα πυρηνικά όπλα μικρής εμβέλειας θα έπρεπε να αποτελέσουν μέρος των διαπραγματεύσεων μεταξύ NATO και Σοβιετικής Ένωσης. Ο Kohl ισχυριζόταν ότι την τρέχουσα περίοδο η χώρα του κινδύνευε περισσότερο από τα άλλα μέλη του NATO (Thatcher, 2011).¹⁴

Ενώ η Thatcher πίστευε ότι είχε την στήριξη των ΗΠΑ, η γραμμή της αμερικάνικης κυβέρνησης άλλαξε ξαφνικά, με αποτέλεσμα στη σύνοδο κορυφής του NATO τον Δεκέμβριο του 1989 η βρετανική κυβέρνηση να είναι η μόνη που τάχθηκε κατά της διαπραγμάτευσης των πυρηνικών όπλων μικρής εμβέλειας. Τελικά, αποφασίστηκε να συμπεριληφθούν στις διαπραγματεύσεις, εφόσον η Σοβιετική Ένωση θα περιορίζε τον συμβατικό της εξοπλισμό. Η Thatcher φοβόταν ότι, υπό τη νέα αμερικάνικη ηγεσία, τα γερμανικά συμφέροντα θα καθόριζαν τις αποφάσεις του NATO. Εξάλλου, τον Μάιο του ίδιου χρόνου, ο Bush είχε αποκαλέσει τους

¹⁴Λόγω των πρόσφατων εξελίξεων με την πτώση του τείχους του Βερολίνου και της επικείμενης επανένωσης της Γερμανίας υπήρχαν φόβοι για συγκρούσεις στην περιοχή.

Γερμανούς «συνεργάτες (των ΗΠΑ) στην ηγεσία». Ο Bush, για να αντιστρέψει τις εντυπώσεις που προκάλεσαν οι δηλώσεις του, ταξίδεψε ως το Λονδίνο, όπου επιβεβαίωσε τους Βρετανούς ότι και εκείνοι ήταν συνεργάτες των Αμερικάνων. Η στάση της κυβέρνησης Bush απέναντι στη Βρετανία άλλαξε όταν αργότερα συνειδητοποίησε πως οι Βρετανοί, περισσότερο από τους υπόλοιπους Ευρωπαίους, ήταν πρόθυμοι να πολεμήσουν στο πλευρό των Αμερικάνων εναντίον του Saddam Hussein στον Πόλεμο του Κόλπου (Thatcher, 2011).

Στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Παρίσι, λίγες μέρες μετά τις εξελίξεις της 9^{ης} Νοεμβρίου του 1989 στο Βερολίνο, η Thatcher, αντιδρώντας στο ενδεχόμενο της αλλαγής των ευρωπαϊκών συνόρων, επικαλέστηκε την Τελική Πράξη του Ελσίνκι του 1975, που όριζε ότι τα σύνορα μπορούσαν να αλλάξουν με ειρηνικά μέσα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Επιπλέον, υπενθύμισε ότι το NATO και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας εξασφάλιζαν τη σταθερότητα στην Ευρώπη. Μετά την ανακοίνωση του σχεδίου των δέκα σημείων από τον Kohl στο Bundestag, ο Mitterrand σε κατ' ιδίαν συνομιλία του με τη Thatcher, ζήτησε τη συνεργασία της για την αντιμετώπιση της Γερμανικής επανένωσης, υπενθυμίζοντας ότι στο παρελθόν η Γαλλία είχε αναπτύξει «ειδική» σχέση με τη Βρετανία σε περιστάσεις μεγάλου κινδύνου και μια τέτοια κατάσταση δε θα αργούσε να έρθει (Thatcher, 2011).

Η Thatcher στήριζε τον εκδημοκρατισμό της Ανατολικής Γερμανίας και την ανεξαρτητοποίησή της από τους Σοβιετικούς αλλά δεν επιθυμούσε την επανένωσή της με τη Δυτική Γερμανία. Παρ' όλ' αυτά, γνώριζε πως καμία δύναμη στην Ευρώπη δεν θα μπορούσε να αποτρέψει την επανένωση, επομένως επιδίωξε τουλάχιστον να την επιβραδύνει. Η Thatcher δεν συμμεριζόταν την άποψη της Γαλλίας - και στη συνέχεια των ΗΠΑ - ότι μόνο μια «ενωμένη Ευρώπη» θα μπορούσε να ελέγξει τους Γερμανούς. Αντιθέτως, για τη Thatcher, ήταν πιο πιθανό να αυξηθεί η ισχύς της Γερμανίας στο πλαίσιο μιας ομοσπονδιακής Ευρώπης. Εξάλλου, μετά την επανένωση, η Γερμανία θα ήταν πολύ δυνατή και μεγάλη για να παραμείνει ένας απλός παράγοντας της Κοινότητας και επομένως ήταν πιθανό να προκαλέσει την αποσταθεροποίηση της Ευρώπης. Μόνο η παρουσία των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων στην Ευρώπη και η στενή συνεργασία των δυο κυρίαρχων ευρωπαϊκών κρατών, της Γαλλίας και της Βρετανίας, θα μπορούσαν να εξισορροπήσουν τη Γερμανία. Αυτό, όμως, δεν θα ήταν εφικτό στην περίπτωση ενός Ευρωπαϊκού υπερκράτους (Thatcher, 2011).

Σύμφωνα με τη Thatcher (2011), αν η επανένωση είχε συντελεστεί με πιο αργούς ρυθμούς, δεν θα είχαν υπάρξει οικονομικές επιπτώσεις ούτε στη Δυτική Γερμανία αλλά και ούτε στην υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η πρόωρη επανένωση της Γερμανίας είχε τρεις σημαντικές επιπτώσεις: την επιτάχυνση των διαδικασιών προς μια φεντεραλιστική Ευρώπη, τη διατήρηση του Γαλλογερμανικού μπλοκ, με στόχο τον έλεγχο της Γερμανικής δύναμης, και τέλος την αποχώρηση των ΗΠΑ από την Ευρώπη, αφού θεώρησαν πως μια ομοσπονδιακή Ευρώπη, υπό τη γερμανική ηγεσία, θα μπορούσε από μόνη της να φροντίσει για την άμυνά της.

Σύμφωνα με αποχαρακτηρισμένα αρχεία της εθνικής ασφάλειας της Ουάσιγκτον, δυο μήνες πριν από την πτώση του τείχους του Βερολίνου, η Thatcher συναντήθηκε με τον Mikhail Gorbachev στη Μόσχα και προσπάθησε να τον πείσει να εμποδίσει την επανένωση της Γερμανίας. Τον διαβεβαίωσε πως ούτε η Βρετανία, αλλά και ούτε η Δυτική Ευρώπη, επιθυμούσαν τη Γερμανική επανένωση, την αποσταθεροποίηση της Ανατολικής Ευρώπης και τη διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Του σύστησε να αγνοήσει τις επίσημες ανακοινώσεις του NATO που υποστήριζαν το αντίθετο. Τον διαβεβαίωσε ότι παρ' όλες τις τρέχουσες πολιτικές εξελίξεις στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, η Δύση δεν θα επιδίωκε την εξάλειψη του κομμουνισμού στην περιοχή. Επιπλέον, του μετέφερε το μήνυμα του Αμερικανού Προέδρου ότι δε θα προχωρούσε σε καμία ενέργεια που θα έθετε σε κίνδυνο τα σοβιετικά συμφέροντα (Binyon, 2009). Σύμφωνα με αποχαρακτηρισμένα βρετανικά αρχεία, οι σχέσεις της Βρετανίδας Πρωθυπουργού με τον Kohl ήταν τόσο κακές, που σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε με τον Bush, τον Φεβρουάριο του 1990, του πρότεινε να συμμαχήσουν με τη Σοβιετική Ένωση, καθώς θα ήταν η μόνη χώρα λόγω έκτασης και δύναμης που θα μπορούσε να εξισορροπήσει τη Γερμανία (Mance, 2016)

Η Thatcher δεν ήταν η μόνη που ανησυχούσε με τις εξελίξεις στη Γερμανία. Ο προσωπικός σύμβουλος του Mitterrand, Jacques Attali, ένα μήνα μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου, αποκάλυψε στον Gorbachev ότι η άρνηση των Σοβιετικών να επέμβουν στην Ανατολική Γερμανία προκαλούσε φόβους στη γαλλική κυβέρνηση ότι η Σοβιετική Ένωση είχε συνάψει ειρήνη με προοπτική την επανένωση της Γερμανίας. Σύμφωνα με αρχεία του Κρεμλίνου, ο Gorbachev, έξι μέρες πριν την πτώση του τείχους του Βερολίνου, ισχυρίστηκε ότι οι Δυτικοί προσδοκούσαν από τους Σοβιετικούς να εμποδίσουν την επανένωση της Γερμανίας. Εξάλλου, η επέμβαση των Σοβιετικών θα καθυστέρηζε τις ανησυχίες της Δύσης για ενδεχόμενη συμμαχία του Gorbachev με τη Γερμανία (Binyon, 2009).

Αργότερα, τον Ιούνιο του 1990, η Thatcher προσπάθησε να πείσει τον Gorbachev ότι η ένταξη της Γερμανίας στο NATO θα ευνοούσε και τη Σοβιετική Ένωση, καθώς θα αποτελούσε εγγύηση για τη διατήρηση της ειρήνης στην περιοχή. Επιπλέον, η Thatcher επιθυμούσε μια πιο χαλαρή και ανοιχτή Ευρωπαϊκή Κοινότητα και επομένως, έβλεπε ευνοϊκά την προσχώρηση των κρατών της Ανατολικής Ευρώπης μετά την πτώση του κομμουνισμού. Θεωρούσε τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης δυνητικούς συμμάχους της Βρετανίας, καθώς πίστευε ότι θα αντιλαμβάνονταν την προθυμία των Βρετανών να τις στηρίξουν, σε αντίθεση με την πρόθεση των Γάλλων να τις αποκλείσουν από τις αγορές ή των Γερμανών να τις επιβάλλουν την οικονομική τους κυριαρχία (Thatcher, 2011).

4. Thatcher και Ευρώπη

Για την εξέταση της πολιτικής δράσης της Thatcher απέναντι στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, είναι απαραίτητη η ανάλυση για το πώς αντιλαμβανόταν η ίδια το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η Thatcher δήλωνε υπέρ μιας ευρωπαϊκής συμμαχίας, προσανατολισμένης στη διασφάλιση των εθνικών συμφερόντων και στην οικονομική ενοποίηση των κρατών, εφόσον όμως δεν θα οδηγούσε σε μια ομοσπονδιακή Ευρώπη. Η Βρετανίδα Πρωθυπουργός αντιτάχθηκε στη δημιουργία μιας φεντεραλιστικής Ευρώπης, θεωρώντας πως η έννοια του έθνους-κράτους δεν θα μπορούσε να καταργηθεί. Οι δεσμοί μεταξύ των ανθρώπων που συγκροτούν ένα έθνος, με βάση την κοινή γλώσσα, τα έθιμα και την ιστορία, και που εκφράζονται μέσα από σύμβολα, όπως η σημαία και ο εθνικός ύμνος, δεν θα μπορούσαν να υποκατασταθούν από πανευρωπαϊκούς δεσμούς μεταξύ των λαών. Επομένως, η πολιτική ενοποίηση των ευρωπαϊκών χωρών αποτελεί ουτοπία, εφόσον η απόπειρα εναρμόνισης των αντιθέσεων μεταξύ των λαών παρουσιάζεται ανέφικτη. Σύμφωνα με τη Thatcher, η έννοια του εθνικισμού συχνά αντιμετωπίζεται - λανθασμένα όμως - με σκεπτικισμό, παρόλο που ο φεντεραλισμός είναι εκείνος που οδηγεί στην υποταγή ολόκληρων εθνών (Thatcher, 2003).

Η ΕΚΑΧ και η ΕΟΚ συγκροτήθηκαν στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου με σκοπό τη διασφάλιση της ειρήνης στην Ευρώπη. Στην πραγματικότητα όμως, σύμφωνα με τη Thatcher (2003), το NATO, υπό την αμερικάνικη ηγεσία, και όχι οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες, αποτέλεσε την ασπίδα απέναντι στη σοβιετική απειλή. Η Thatcher ενθάρρυνε την εμβάθυνση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας, δηλαδή την ανάπτυξη μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, στο πλαίσιο – και όχι ως εναλλακτική πρόταση - της Ατλαντικής Συμμαχίας. Εξάλλου, η στενότερη συνεργασία ανεξάρτητων κρατών στην εξωτερική πολιτική δεν απαιτούσε την παραχώρηση μέρους της εθνικής κυριαρχίας, όπως στην περίπτωση της πολιτικής ενοποίησης (Gowland et al., 2010).

Η οικονομική πολιτική της Thatcher ερχόταν σε αντίθεση με τον κρατικό παρεμβατισμό των Γάλλων, που εφηύραν και τον όρο, *statism*, και την τάση των Γερμανών προς τον κορπορατισμό. Ο νεοφιλελευθερισμός της αμερικανικής και βρετανικής πολιτικής, τη δεκαετία του 1980, επιδίωξε την απορρύθμιση της αγοράς, στοχεύοντας στον ανταγωνισμό και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Από την άλλη, η γαλλική πολιτική προωθούσε την επιβολή κρατικών ρυθμίσεων στην αγορά,

ενώ η γερμανική πολιτική την κοινωνική οικονομία της αγοράς. Πολύ αργότερα, η Thatcher θα διαπίστωνε ότι η δημιουργία μιας ελεύθερης ευρωπαϊκής αγοράς θα απαιτούσε την παραχώρηση μέρους της εθνικής κυριαρχίας, όπως ορθώς είχε προβλέψει ο Enoch Powell (Thatcher, 2003).

4.1 «Θέλουμε τα λεφτά μας πίσω»

Όταν η Thatcher ανήλθε στην εξουσία, η μεταβατική περίοδος της ένταξης της Βρετανίας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες είχε παρέλθει και το μέγεθος της συνεισφοράς της χώρας στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό είχε αρχίσει να δημιουργεί εσωτερικές ανησυχίες. Η «άπειρη» νέα Πρωθυπουργός της Βρετανίας, στις διαπραγματεύσεις για το ύψος της βρετανικής συμμετοχής, θα ερχόταν αντιμέτωπη με τον Γάλλο Πρόεδρο Valéry Giscard και τον Καγκελάριο της Γερμανίας Helmut Schmidt, που ήταν στην εξουσία από το 1974 και είχαν ήδη αναπτύξει μια δυνατή συνεργασία με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Επομένως, δεν ήταν μεγάλες οι πιθανότητες οι δυο «έμπειροι» πολιτικοί ηγέτες να προβούν σε παραχωρήσεις (Allen, 1988). Όμως, οι ρόλοι γρήγορα αντιστράφηκαν, καθώς οι δυο νέοι ηγέτες της Γαλλίας και της Γερμανίας, ο Mitterrand και ο Kohl αντίστοιχα, φάνταζαν ως «μαθητευόμενοι» μπροστά στη Βρετανίδα Πρωθυπουργό. Στις συνεδριάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου οι δυο νέοι πολιτικοί ηγέτες, όπως και οι προκάτοχοί τους, δεν ήταν τόσο ενημερωμένοι και σχολαστικά προετοιμασμένοι, όπως η Thatcher (Gowland et al., 2010).

Η επιτυχής επαναδιαπραγμάτευση της βρετανικής κυβέρνησης για τη συνεισφορά της χώρας στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό συνέβαλε θετικά στην άνοδο της δημοτικότητας της Thatcher, σε μια περίοδο που η αποπληθωριστική πολιτική της είχε προκαλέσει μεγάλες αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας. Η υψηλή βρετανική συνεισφορά στον κοινοτικό προϋπολογισμό χαρακτηρίστηκε από την κυβέρνηση Thatcher ως «απαράδεκτη», εφόσον η χώρα είχε το έβδομο υψηλότερο ΑΕΠ στην Ευρώπη,¹⁵ και η οικονομική ύφεση που αντιμετώπιζε, μετά το 1973, ήταν μεγαλύτερη σε σχέση με άλλα κράτη μέλη. Επιπλέον, η κυβέρνηση Thatcher δεν θα μπορούσε να μη διεκδικήσει τη μείωση της συμμετοχής της χώρας, εφόσον είχε προβεί σε σημαντική περικοπή των δημοσίων δαπανών σε τομείς, όπως η εκπαίδευση, η υγεία και η κοινωνική πρόνοια. Η Thatcher κατηγορήθηκε ότι

¹⁵ Το 1979 τα κράτη μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ήταν εννέα.

υπονόμεινε την αλληλεγγύη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα αφού η μείωση των βρετανικών εισφορών θα επιβάρυνε τα υπόλοιπα κράτη μέλη (Gowland et al., 2010).

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική είχε διαμορφωθεί πριν την ένταξη της Βρετανίας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και τη δεκαετία του 1980 απορροφούσε τα δυο τρίτα των δαπανών του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού. Ο αγροτικός τομέας στη Βρετανία ήταν περιορισμένος σε σχέση με άλλα κράτη μέλη, επομένως οι Βρετανοί επωμίζονταν ένα σημαντικό οικονομικό βάρος, χωρίς στην ουσία να επωφελούνται. Ο Schmidt δήλωσε στη Thatcher, το 1982, ότι η Κοινή Αγροτική Πολιτική ήταν το τίμημα που έπρεπε να πληρώσουν οι Βρετανοί για την παραμονή κρατών, όπως η Ιταλία και η Γαλλία, που είχαν προσχωρήσει στην Κοινότητα με σκοπό να επωφεληθούν στον αγροτικό τομέα (Wall, 2008).

Η Βρετανίδα Πρωθυπουργός παρευρέθηκε για πρώτη φορά σε συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Στρασβούργου, τον Ιούνιο του 1979. Εκεί ισχυρίστηκε ότι η βρετανική συνεισφορά των 1.000 εκατομμυρίων ECU¹⁶ ήταν άδικη και η εφαρμογή ενός μόνιμου διορθωτικού μέτρου ήταν απαραίτητη (Allen, 1988). Στην επόμενη συνεδρίαση, στο Δουβλίνο, τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, η Thatcher, δήλωσε «Θέλουμε τα λεφτά μας πίσω». Όμως, στη συνέντευξη Τύπου που ακολούθησε, τόνισε ότι: «είναι καλύτερο για τη Βρετανία να είναι στην Κοινότητα και καλύτερο για την Κοινότητα να έχει τη Βρετανία...» (Thatcher, 1979). Τα πρώτα χρόνια των διαπραγματεύσεων για τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, η βρετανική κυβέρνηση δυσκολεύτηκε να πείσει τα άλλα κράτη μέλη ότι οι διεκδικήσεις της δεν εξυπηρετούσαν μόνο τα εθνικά συμφέροντα, αλλά και όλη την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Allen, 1988).

Λίγους μήνες πριν την άνοδο της Thatcher στην εξουσία, ο David Owen, ο Υπουργός Εξωτερικών της κυβέρνησης του Callaghan, απείλησε, χωρίς όμως αποτέλεσμα, να μπλοκάρει την αύξηση στις ετήσιες γεωργικές τιμές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας αν δεν προχωρούσαν σε εξορθολογισμό της βρετανικής συνεισφοράς. Την απειλή αυτή επιχείρησε να την πραγματοποιήσει αργότερα, τον Μάιο του 1982, ο Peter Walker, ο Υπουργός Γεωργίας της πρώτης κυβέρνησης της Thatcher. Όμως, οι Υπουργοί των άλλων κρατών ανέτρεψαν τα σχέδια του, καθώς δεν του επέτρεψαν να ασκήσει βέτο (Gowland et al., 2010). Η Thatcher αντέδρασε, δηλώνοντας ότι είχε παραβιαστεί ένας βασικός όρος της ένταξης της Βρετανίας στις Ευρωπαϊκές

¹⁶ Λογιστική μονάδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από το 1979 μέχρι το 1998.

Κοινότητες, που προέβλεπε ότι οι αποφάσεις θα λαμβάνονταν ομόφωνα σε περίπτωση που θίγονταν τα εθνικά συμφέροντά ενός κράτους μέλους (Wall, 2008).¹⁷

Το 1982 ήταν και η χρονιά του πολέμου στα νησιά Falklands. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα ανταποκρίθηκε άμεσα στην έκκληση της βρετανικής κυβέρνησης και επέβαλε, μέσα σε λίγες μέρες, οικονομικές κυρώσεις στην Αργεντινή. Η αμερικάνικη κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η ανταπόκριση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην περίπτωση των Αμερικανών ομήρων στο Ιράν δεν ήταν τόσο άμεση, όπως στην περίπτωση των Falklands. Αργότερα, οι Ευρωπαίοι εταίροι υποστήριξαν ότι η Βρετανία είχε θεωρήσει δεδομένη την ανταπόκριση της Κοινότητας και αφιέρωσε μεγαλύτερο μέρος του διπλωματικού της κεφαλαίου για να κερδίσει τη στήριξη των ΗΠΑ και του ΟΗΕ. Επιπλέον, τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη υποστήριξαν ότι η κυβέρνηση Thatcher δεν έδειχνε να κατανοεί τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν για να ανταποκριθούν στις πιέσεις της, τόσο για το ζήτημα των Falklands όσο και για τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό (Allen, 1988).

Στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Φονταινεμπλώ, τον Ιούνιο του 1984, συμφωνήθηκε μια μόνιμη φόρμουλα μείωσης της βρετανικής συνεισφοράς στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, που θα εξοικονομούσε στη χώρα τουλάχιστον ένα δισεκατομμύριο λίρες ετησίως· πολλά περισσότερα από την προσφορά των 350 εκατομμυρίων λιρών, που είχε απορρίψει η Thatcher το 1979. Η μεγάλη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, περίπου πέντε χρόνια, οφειλόταν στην απροθυμία της αγγλικής και της γαλλικής κυβέρνησης να συμβιβαστούν. Η Γαλλία υποστήριζε ότι η μείωση των βρετανικών εισφορών θα ζημίωνε τα υπόλοιπα κράτη μέλη και ιδιαίτερα τη Δυτική Γερμανία. Από την άλλη, η Thatcher επέμενε στις θέσεις της, προκαλώντας τις αντιδράσεις ακόμα και του Υπουργείου Εξωτερικών, που ισχυριζόταν ότι η Πρωθυπουργός έπρεπε να δείξει μεγαλύτερη ευελιξία και ότι μια μείωση που θα κυμαινόταν στα δυο τρίτα της διαφοράς μεταξύ των δαπανών και των εισπράξεων της Βρετανίας αποτελούσε μια ρεαλιστική πρόταση, που θα έπρεπε να γίνει αποδεκτή από τη βρετανική κυβέρνηση (Gowland et al., 2010).

¹⁷ Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Ρώμης, σε βασικές εργασίες της Κοινότητας η λήψη αποφάσεων γινόταν με ομοφωνία. Στις περιπτώσεις που η Συνθήκη προέβλεπε οι αποφάσεις να λαμβάνονται με πλειοψηφία, ένα κράτος μπορούσε να ασκήσει βέτο, αν θίγονταν τα συμφέροντά του, σύμφωνα με τον Συμβιβασμό του Λουξεμβούργου του 1966 (Wall, 2008).

4.2 Ο δρόμος προς την Ένωση

Στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Φονταινεμπλώ, η Thatcher διάβασε την έκθεση «Ευρώπη – Το μέλλον», που παρουσίαζε το όραμα των Βρετανών για το μέλλον της Ευρώπης. Η βρετανική κυβέρνηση ανέδειξε την ανάπτυξη μιας ενιαίας αγοράς ως βασική προτεραιότητα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, η Thatcher τόνισε ότι:

Πρέπει να δημιουργήσουμε μια πραγματικά κοινή αγορά σε αγαθά και υπηρεσίες, σύμφωνα με το όραμα της Συμφωνίας της Ρώμης... για να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε στην τεχνολογική πρόκληση των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας... Η επιτυχία των ΗΠΑ στη δημιουργία θέσεων εργασίας δείχνει τι μπορεί να επιτευχθεί όταν καταργούνται οι εγχώριοι δασμοί στις επιχειρήσεις και στο εμπόριο... Αυτό σημαίνει... πιο γρήγορες και καλύτερες συντονισμένες τελωνειακές διαδικασίες... απελευθέρωση του εμπορίου υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων του τραπεζιτικού τομέα, της ασφάλισης και της μεταφοράς αγαθών και ανθρώπων... Η πρόοδος που έχει γίνει προς «μια διαρκώς στενότερη ένωση των ευρωπαϊκών λαών», για την οποία μιλάει η Συμφωνία της Ρώμης... είναι απίθανο να ανατραπεί» (Wall, 2008 σ. 41-42).

Νωρίτερα, τον Φεβρουάριο του 1984, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είχε υιοθετήσει το προσχέδιο της Συνθήκης Spinelli¹⁸ για την Ευρωπαϊκή Ένωση, το οποίο παραχωρούσε στο Υπουργικό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το δικαίωμα υποβολής νομοθετικών προτάσεων, που ως τότε αποτελούσε αποκλειστικό δικαίωμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και καταργούσε τον Συμβιβασμό του Λουξεμβούργου. Επιπλέον, προέβλεπε την υποχρεωτική νομισματική ενοποίηση όλων των κρατών μελών και την Πολιτική Συνεργασία,¹⁹ που αποτελούσε πρώιμο στάδιο μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής. Το Υπουργείο Εξωτερικών της Βρετανίας, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν αποδέχτηκε τη Συνθήκη, καθώς οι Βρετανοί τάσσονταν υπέρ της οικονομικής αλλά όχι της πολιτικής ενοποίησης. Η διαφωνία των κρατών μελών για τη Συμφωνία Spinelli άσκησε πολιτική πίεση, που οδήγησε στη δημιουργία της επιτροπής Dooge. Από τις πρώτες συνεδριάσεις της επιτροπής Dooge, φάνηκε πως υπήρξε διαχωρισμός μεταξύ των κρατών που τάσσονταν υπέρ της σύγκλησης

¹⁸ Πήρε το όνομά της από τον Ιταλό βουλευτή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου Altiero Spinelli.

¹⁹ Political Cooperation (POCO).

μιας Διακυβερνητικής Διάσκεψης,²⁰ με σκοπό τη διαπραγμάτευση μιας νέας Συνθήκης που θα οδηγούσε σε μια Ευρωπαϊκή Ένωση, και μιας μικρότερης μερίδας κρατών που υποστήριζε ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα έπρεπε να περιοριστεί στις υπάρχουσες Συνθήκες και να επιδιώξει τη βελτίωσή τους μεν αλλά όχι την τροποποίησή τους. Στην πρώτη ομάδα συμπεριλαμβάνονταν οι Γάλλοι και οι Γερμανοί, ενώ στη δεύτερη οι Βρετανοί (Wall, 2008).

Ο Mitterrand μίλησε για μια «Ευρώπη δυο ταχυτήτων», δηλαδή την πιθανότητα κάποια κράτη μέλη να προχωρήσουν στα επόμενα βήματα για την πολιτική ενοποίηση, ενώ τα υπόλοιπα, όπως η Βρετανία και η Δανία, που παρέμεναν επιφυλακτικά ως προς την αύξηση της ισχύος των ευρωπαϊκών θεσμών, να ακολουθήσουν αργότερα (Vinocour, 1984). Από την άλλη, η Thatcher δήλωσε ότι αντιλαμβανόταν την «Ευρώπη των δυο ταχυτήτων» ως έναν διαχωρισμό μεταξύ αυτών που πλήρωναν περισσότερο και αυτών που πλήρωναν λιγότερο (Wall, 2008). Στη σύσκεψη του Αγγλογαλλικού Συμβουλίου, τον Νοέμβριο του 1984, η Βρετανίδα Πρωθυπουργός υποστήριξε ότι:

Οι ιδρυτές της Κοινότητας θα τρομοκρατούνταν από τον λαβύρινθο των γραφειοκρατικών ρυθμίσεων... Αυτοί που αναφέρθηκαν στο θέμα (της Ευρωπαϊκής Ένωσης) δεν (μας) διαφώτισαν τι σημαίνει... θα έπρεπε να ξέρω τι σημαίνει πριν να μπορέσω να πω αν είμαι υπέρ ή κατά της. Δεν πιστεύω ότι θα έχουμε ποτέ Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης με τον ίδιο τρόπο που υπάρχουν οι ΗΠΑ (Wall, 2008, σ. 46-47).

Παρά τις ενστάσεις της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Δανίας, στη συνεδρίαση του Μιλάνου αποφασίστηκε η σύγκλιση της Διακυβερνητικής Διάσκεψης, που θα αποτελούσε την προετοιμασία για τη συνεδρίαση του Λουξεμβούργου στο τέλος του 1985 (Sharp, 1997). Η Βρετανία, όπως και η Ελλάδα, τάχθηκε κατά των προτάσεων της Επιτροπής Dooge για την αναθεώρηση της Συνθήκης της Ρώμης, που στόχευε στην επιτάχυνση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, περιορίζοντας με αυτόν τον τρόπο, τη δυνατότητα των κρατών μελών να μπλοκάρουν τη ψήφιση νομών. Εφόσον η Thatcher δεν κατάφερε να πείσει τους πολιτικούς ηγέτες στο Μιλάνο, επιδόθηκε με μεγάλο ζήλο στις εργασίες της Διακυβερνητικής Διάσκεψης και τελικά συνέβαλε πολύ περισσότερο στα αποτελέσματά της από τους πολιτικούς ηγέτες που την είχαν υποκινήσει (Allen, 1988).

²⁰ Intergovernmental Conference (IGC).

Ο Λόρδος Arthur Cockfield, ο εντεταλμένος επίτροπος της Thatcher στις Βρυξέλλες για την Ενιαία Αγορά, συνέταξε, σε συνεργασία με τον Delors, τη λευκή βίβλο, που αποτέλεσε τη βάση για τη Συνθήκη της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης. Η ΕΕΠ, που υπογράφηκε στο Λουξεμβούργο τον Φεβρουάριο του 1986, υπήρξε η πρώτη σημαντική αναθεώρηση της Συνθήκης της Ρώμης. Στην καρδιά της βρίσκεται, σύμφωνα με τον Derek Unwin, «η δέσμευση για μια πλήρως ενιαία εγχώρια αγορά ως το τέλος του 1992» (Sharp, 1997, σ.164). Αυτή ακριβώς η δέσμευση αποτέλεσε το κίνητρο της Thatcher για να συμφωνήσει με την ΕΕΠ (Sharp, 1997).

Με την ΕΕΠ τροποποιήθηκαν οι κανονισμοί λειτουργίας των ευρωπαϊκών οργάνων και επεκτάθηκαν οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σε διάφορους τομείς πολιτικής. Με στόχο την απλοποίηση και την επιτάχυνση των διαδικασιών για τη δημιουργία μιας ενιαίας αγοράς ως το 1993, η ΕΕΠ ενέκρινε την αύξηση των περιπτώσεων, στις οποίες το Συμβούλιο μπορούσε να λαμβάνει αποφάσεις με ειδική πλειοψηφία και όχι με υποχρεωτική ομοφωνία όλων των μελών. (“The Single European Act”, 2018).

Για τον Delors, που επιδίωκε την πολιτική και νομισματική ένωση, η ΕΕΠ δεν είχε ανταποκριθεί στις προσδοκίες του, με αποτέλεσμα να την χαρακτηρίσει ως έναν «συμβιβασμό για πρόοδο» (Sharp, 1997). Ο φεντεραλισμός του, που υποστήριζε την ισχυροποίηση κατά κύριο λόγο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έναντι του Υπουργικού Συμβουλίου, ήρθε αντιμέτωπος με τον ευρωσκεπτικισμό και εθνικισμό της Thatcher, που δεν αποδεχόταν την αποδυνάμωση της εθνικής κυριαρχίας και τη δημιουργία μιας φεντεραλιστικής Ευρώπης με κέντρο τις Βρυξέλλες (Gowland et al, 2010).

Η Thatcher είδε τις διαπραγματεύσεις για την ΕΕΠ ως μια ευκαιρία επέκτασης του «Θατσερισμού στην Ευρώπη», δηλαδή την εδραίωση της οικονομικής της πολιτικής εκτός των βρετανικών συνόρων, αλλά ο Delors στάθηκε εμπόδιο στα σχέδια της (Crowson, 2018).²¹ Οι Βρετανοί άργησαν να συνειδητοποιήσουν ότι η ΕΕΠ δεν θα οδηγούσε μόνο στη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς, αλλά και στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Στη Συνθήκη της ΕΕΠ γίνεται αναφορά, παρά τις αντιρρήσεις της βρετανικής κυβέρνησης, στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση και στην επιθυμία των κρατών μελών να οδηγηθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά την υπογραφή της ΕΕΠ, ακολούθησαν διαβουλεύσεις για το μέλλον των Ευρωπαϊκών

²¹ Βλ. και Bismarck, 2016.

Κοινοτήτων και Διακυβερνητικές Διασκέψεις, που πραγματοποιηθήκαν το 1990 και οδήγησαν στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Μάαστριχτ, τον Φεβρουάριο του 1992. Το νέο όνομα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας προϋδέαζε για μια οικονομική και πολιτική ενοποίηση, δηλαδή παρέπεμπε σε μια ομοσπονδιακή Ευρώπη (Gowland et al., 2010).

4.3 Νομισματική αυτονομία

Η Thatcher, όπως και ο προκάτοχός της Jim Callaghan, δεν επιθυμούσε την ένταξη της στερλίνας στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, που αποτελούσε σκέλος του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος. Η Thatcher υποστήριζε ότι ένα τεχνητά δυνατό νόμισμα, ως προϊόν του κρατικού παρεμβατισμού, δε θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια ισχυρή οικονομία (Holmes, 2001).

Η Thatcher ήλπιζε ότι η Βρετανία θα είχε τη δυνατότητα να προχωρήσει με αργούς ρυθμούς στα τρία στάδια της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης ή και να αρνηθεί να προχωρήσει πέρα από το πρώτο ή το δεύτερο στάδιο. Οι προσδοκίες της διαψεύστηκαν με την Έκθεση του Jacques Delors,²² που υποβλήθηκε τον Απρίλιο του 1989 και δήλωνε ότι εφόσον η Ευρωπαϊκή Κοινότητα προχωρούσε στο πρώτο στάδιο,²³ δεσμευόταν να ολοκληρώσει και το τρίτο στάδιο, δηλαδή την οικονομική και νομισματική ενοποίηση. Σύμφωνα με τη Thatcher, οι Γάλλοι επιδίωκαν την πολιτική ενοποίηση, ώστε να μπορούν να ελέγχουν τους Γερμανούς. Επομένως, ήταν φεντεραλιστές για λόγους τακτικής. Αντιθέτως, οι Γερμανοί ήταν φεντεραλιστές εκ πεποιθήσεως. Η επανένωση της Γερμανίας θα ήταν πιο εύκολα επιτεύξιμη σε μια ομοσπονδιακή Ευρώπη. Για αυτό ακριβώς τον λόγο, οι Γερμανοί πρόβαλαν την εικόνα μιας νέας Γερμανίας που απέρριπτε παλιότερες τακτικές που είχαν εφαρμοστεί από τον Bismarck ως τον Hitler. Οι Γάλλοι πίεζαν περισσότερο προς την πολιτική ενοποίηση, αλλά οι Γερμανοί, που αποκτούσαν όλο και μεγαλύτερη ισχύ στον Γαλλογερμανικό άξονα, καθόριζαν την ατζέντα των ευρωπαϊκών εξελίξεων (Thatcher, 2011).

Μετά την υποβολή της Έκθεσης Delors, ο Geoffrey Howe, Υπουργός Εξωτερικών και ο Nigel Lawson, Υπουργός Οικονομικών, υποστηρίζοντας ότι είχε φθάσει η ώρα για την ένταξη της Βρετανίας στον ΜΣΙ, απείλησαν τη Thatcher με

²² Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1985-1995).

²³ Το πρώτο στάδιο συμπεριλάμβανε τη συμμετοχή όλων των εθνικών νομισμάτων στον ΜΣΙ και την ολοκλήρωση της Ενιαίας Αγοράς.

παραίτηση, εάν δεν όριζε συγκεκριμένη ημερομηνία εισόδου της χώρας. Αποτέλεσμα της πίεσης αυτής ήταν η Thatcher, στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Μαδρίτη, τον Ιούνιο του 1989, να αποδεχτεί το πρώτο στάδιο της Έκθεσης Delors, δηλώνοντας ότι η Βρετανία θα προσχωρούσε στον ΜΣΙ, εφόσον το ποσοστό πληθωρισμού της χώρας θα έπεφτε κάτω από τον μέσο όρο του 4,5% της Κοινότητας και μόνο αν τα υπόλοιπα κράτη μέλη εγκατέλειπαν τους ελέγχους των συναλλαγματικών ισοτιμιών (Sharp, 1997).

Ο Lawson θεωρούσε ότι η ένταξη της στερλίνας στον ΜΣΙ θα έδινε έναυσμα στη βρετανική οικονομία να εφαρμόσει τις αρχές της γερμανικής νομισματικής πολιτικής, ώστε να μπορέσει να ανταγωνιστεί το γερμανικό μάρκο και επομένως, θα συνείσφερε στην αντιπληθωριστική πολιτική της κυβέρνησης. Όμως, σύμφωνα με τη Thatcher, ο Lawson ενέργησε αυτοβούλως, επιδιώκοντας τη σταθερότητα στις διεθνείς συναλλαγματικές ισοτιμίες και αγνόησε την επίσημη οικονομική πολιτική της κυβέρνησης. Συγκεκριμένα, χωρίς να το γνωρίζει η Thatcher, όπως η ίδια ισχυρίστηκε, ο Lawson καθόριζε το ύψος των επιτοκίων ανάλογα με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Τον Αύγουστο του 1987 η Thatcher αποδέχτηκε την πρόταση του Lawson για την αύξηση των επιτοκίων κατά 1%, ώστε να μειωθεί ο πληθωρισμός ως τις επερχόμενες εκλογές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απότομη πτώση του χρηματιστηρίου τη «Μαύρη Δευτέρα», στις 19 Οκτωβρίου του ίδιου χρόνου. Όταν ο Lawson παραιτήθηκε, τον Οκτώβριο του 1989, ο Howe τον επαίνεσε δημόσια, προς απογοήτευση της Thatcher, για το θάρρος του και δήλωσε ότι συμφωνούσε μαζί του όσον αφορά τον ΜΣΙ. Αργότερα, η Thatcher αναγκάστηκε να υποχωρήσει, λόγω των πιέσεων που δεχόταν στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο και να συναινέσει στην προχώρηση της Βρετανίας στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών τον Οκτώβριο του 1990 (Thatcher, 2011).

Η Thatcher πίστευε ότι ένα κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, όπως οραματιζόταν ο Delors, θα εμπόδιζε την οικονομική ανάπτυξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Αντιθέτως, μια πιο ελεύθερη και περισσότερο ευέλικτη Ευρώπη θα ήταν πιο εύκολα προσβάσιμη από τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, στη μετα-κομμουνιστική εποχή. Εξάλλου, η ανάπτυξη ελεύθερων εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της Ευρώπης, των ΗΠΑ και Τρίτων χωρών, δεν θα ήταν επιτεύξιμη στο πλαίσιο μιας φεντεραλιστικής Ευρώπης, ενός αυστηρά ελεγχόμενου μπλοκ κρατών. Επιπλέον, η Thatcher διαφωνούσε με την επιδίωξη του Delors για τον διπλασιασμό των πόρων στα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά ταμεία, που προορίζονταν για δράσεις κοινωνικής και

περιφερειακής πολιτικής. Ο Delors, τον Ιούλιο του 1988, πρόβλεψε, σε ομιλία του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ότι σε δέκα χρόνια το 80% της οικονομικής, και ίσως και της κοινωνικής, νομοθεσίας των κρατών μελών θα προερχόταν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Το όραμα του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για οικονομική και πολιτική ενοποίηση, πυροδότησε την ομιλία της Thatcher στην Μπρυζ (Thatcher, 2011).

Η Βρετανίδα Πρωθυπουργός υπενθύμισε στο Κολλέγιο της Ευρώπης στην Μπρυζ, τον Σεπτέμβριο του 1988, ότι η Βρετανία είχε για αιώνες πολεμήσει για να μην πέσει η Ευρώπη στην κυριαρχία μιας δύναμης. Τόνισε ότι Ευρώπη δεν είναι μόνο η συμφωνία της Ρώμης και επιπλέον, η έννοια της ευρωπαϊκής ταυτότητας δεν συμπεριλαμβάνει μόνο την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. «Θα πρέπει πάντα να βλέπουμε τη Βαρσοβία, την Πράγα και τη Βουδαπέστη ως μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις» (Thatcher, 1988). Πως θα μπορούσε μια ομοσπονδιακή Ευρώπη να ανταποκριθεί στις ανάγκες των ανατολικών χωρών, που για αυτές αντιπροσώπευε το προκομμουνιστικό παρελθόν και τον φιλελευθερισμό; (Thatcher, 2011). Επιπλέον, τόνισε ότι:

...η πρόθυμη και ενεργή συνεργασία μεταξύ ανεξάρτητων κυρίαρχων κρατών είναι ο καλύτερος τρόπος για να χτιστεί μια πετυχημένη Ευρωπαϊκή Κοινότητα... Η Ευρώπη θα είναι πιο ισχυρή ακριβώς επειδή έχει τη Γαλλία ως Γαλλία, τη Βρετανία ως Βρετανία, την κάθε μια με τα δικά της έθιμα, παραδόσεις και ταυτότητα... Δεν περιορίσαμε επιτυχώς το κράτος στη Βρετανία, μόνο και μόνο για να μας επιβληθεί ξανά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με ένα ευρωπαϊκό υπερκράτος να ασκεί μια νέα κυριαρχία από τις Βρυξέλλες... (Thatcher, 1988, παρ. 4).

Όσον αφορά την Ατλαντική Συμμαχία, δήλωσε τα εξής:

Στο NATO χρωστάμε την ειρήνη που έχει διατηρηθεί για πάνω από σαράντα χρόνια... Πρέπει να αγωνιστούμε για να διατηρήσουμε τη δέσμευση των ΗΠΑ απέναντι στην ευρωπαϊκή άμυνα... Θα πρέπει να αναπτύξουμε τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση, όχι ως εναλλακτική στο NATO, αλλά ως μέσο ενδυνάμωσης της συνδρομής της Ευρώπης στην κοινή άμυνα της Δύσης... Ας έχουμε μια Ευρώπη ... που διατηρεί αυτήν την Ατλαντική κοινότητα – αυτήν την Ευρώπη και στις δυο πλευρές του Ατλαντικού- που είναι η πιο ευγενής κληρονομιά μας και η μεγαλύτερη δύναμή μας (Thatcher, 1988, παρ. 7 & 8).

Η διεξαγωγή των εκλογών για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο του 1989 έγινε στον απόηχο της ομιλίας της Thatcher στην Μπρυζ. Σύμφωνα με τον Lawson, «η

Συντηρητική καμπάνια... χαρακτηρίστηκε από σκληρό και ντροπιαστικό αντιευρωπαϊσμό». Μέλη του Συντηρητικού κόμματος φοβόντουσαν ότι η εξωτερική πολιτική της Thatcher θα οδηγούσε τη Βρετανία στον απομονωτισμό (Childs, 2001).

5. Η πτώση

Η ομιλία της Thatcher στην Μπρυζ, όπου φάνηκε η απροθυμία της να συμβιβαστεί με τον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμών στην οικονομική και πολιτική ενοποίηση, δεν απείχε πολύ από την παραίτησή της, τον Νοέμβριο του 1990. Σε μια περίοδο που είχε ανάγκη τη στήριξη του Συντηρητικού κόμματος, καθώς η δημοτικότητα της έπεφτε – οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι οι Tories ήταν δέκα μονάδες πίσω από τους Εργατικούς - έχανε τους πιο στενούς συνεργάτες της (Fontana & Parsons, 2015).

Η Thatcher, στη διάρκεια της διακυβέρνησής της, προχώρησε στην απόλυση δεκατεσσάρων Υπουργών ενώ εικοσιένα παραιτήθηκαν. Ως το καλοκαίρι του 1990 είχαν γίνει δεκαπέντε σημαντικοί κυβερνητικοί ανασχηματισμοί. Η Thatcher αντιμετώπισε τις περισσότερες εσωκομματικές αντιδράσεις από κάθε άλλο Συντηρητικό Πρωθυπουργό από την εποχή του Neville Chamberlain το 1940 (Childs, 2001). Οι κεντροαριστεροί Συντηρητικοί του κόμματος, οι λεγόμενοι “wets” ήταν οι κύριοι επικριτές της Thatcher. Οι κεντροαριστεροί, που έφθασαν να αποτελούν την πλειοψηφία του Συντηρητικού κόμματος ως το 1990, υποστήριζαν ότι το «Ένα Έθνος»²⁴ πρέπει να συμπεριλαμβάνει όλες τις τάξεις και όχι μόνο τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Ο πιο γνωστός εκπρόσωπος του «Ενός Έθνους» από τους Tories ήταν ο Ian Gilmour, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι η οικονομική πολιτική της Thatcher είχε ως αποτέλεσμα οι πλούσιοι να γίνουν πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι (Seldon & Collins, 2013). Άλλοι «wets» ήταν ο Ted Heath και ο Michael Heseltine. Από την άλλη, οι λεγόμενοι “dries” αποτελούσαν τη νεοφιλελεύθερη πτέρυγα του Συντηρητικού κόμματος και ανάμεσα τους ήταν ο φιλοευρωπαίος Geoffrey Howe (Fontana & Parsons, 2015).

Από τις πιο σημαντικές εσωκομματικές κρίσεις που αντιμετώπισε η κυβέρνηση Thatcher, αφορούσε το μέλλον της βρετανικής κατασκευαστικής εταιρείας ελικοπτέρων, Westland Helicopter Company, που βρισκόταν στα πρόθυρα χρεοκοπίας. Ο Michael Heseltine, ο τότε Υπουργός Άμυνας, αντιτάχθηκε στην πρόταση του Διοικητικού Συμβουλίου της Westland, για εξαγορά της εταιρείας από την αμερικάνικη Sikorsky. Ο φιλοευρωπαίος Heseltine υποστήριξε τη διάσωση της βρετανικής εταιρείας από ευρωπαϊκά κεφάλαια, διαφωνώντας με τη Thatcher, που

²⁴ Το σύνθημα «Ένα Έθνος» αποδίδεται στον ηγέτη του Συντηρητικού κόμματος του 19^{ου} αιώνα, Benjamin Disraeli.

θεωρούσε ότι η κυβέρνηση δεν έπρεπε να εμπλακεί στο ζήτημα της Westland. Κατόπιν παρότρυνσης του Heseltine, οι Εθνικοί Διευθυντές Εξοπλισμών του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιταλίας και της Δυτικής Γερμανίας είχαν συμφωνήσει να αγοράζουν ελικόπτερα αποκλειστικά ευρωπαϊκής κατασκευής. Επομένως, η εξαγορά της Westland από την αμερικάνικη Sikorsky θα σήμαινε ότι η εταιρεία δεν θα έβρισκε αγοραστές στις παραπάνω χώρες. Το σκάνδαλο της διαρροής στον Τύπο μέρους της επιστολής του Patrick Mayhew προς τον Heseltine²⁵ και η ανακοίνωση της Thatcher πως όλες οι μελλοντικές δηλώσεις για το ζήτημα της Westland θα έπρεπε να έχουν την έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου, οδήγησαν τον Heseltine να παραιτηθεί από τη θέση του Υπουργού Άμυνας και την Πρωθυπουργό να απολογηθεί στη Βουλή των Κοινοτήτων (Seldon & Collins, 2013). Σύμφωνα με τη Thatcher (2011), ο Heseltine όχι μόνο ξεπέρασε τα όρια της δικαιοδοσίας του στην υπόθεση Westland, αγνοώντας τη συλλογική ευθύνη της κυβέρνησης, αλλά και πυροδότησε τον αντιαμερικανισμό.

Η εσωκομματική κρίση που είχε το μεγαλύτερο αντίκτυπο στην πολιτική πορεία της Thatcher ήταν η σύγκρουσή της με τον Geoffrey Howe. Ο Howe ήταν από τους πρώτους που υιοθέτησαν τη νεοσυντηρητική αντίληψη κατά του κορπορατισμού και του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας. Επιτέλεσε Υπουργός Οικονομικών και μετά την εκλογική νίκη των Tories το 1983, ανέλαβε Υπουργός Εξωτερικών. Όμως, η φιλοευρωπαϊκή στάση του τον οδήγησε σε ρήξη με την Πρωθυπουργό. Η Thatcher τον απομάκρυνε λίγο αργότερα από το Υπουργείο Εξωτερικών και τον όρισε Αναπληρωτή Πρωθυπουργό, μια θέση που ήταν τυπική χωρίς ουσία, σύμφωνα με τις προκλητικές δηλώσεις του τότε Γραμματέα Τύπου της κυβέρνησης, Bernard Ingham. Ο ρόλος του Howe στην πολιτική πορεία της Thatcher ήταν διττός. Αρχικά, υπήρξε ο αρχιτέκτονας του Θατσερισμού και μετά από 11 χρόνια υπηρεσίας στο Υπουργικό Συμβούλιο αποτέλεσε τον καταλυτικό παράγοντα στην παραίτησή της (Rawnsley, 2015).

Στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Ρώμη, τον Οκτώβριο του 1990, η Thatcher πρόβαλε τη βρετανική πρόταση για ένα δυνατό ECU, που θα ήταν

²⁵ Η επιστολή του Heseltine προς τη Lloyds Bank, για τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Κοινοπραξίας, κατόπιν πρότασης της Πρωθυπουργού, κοινοποιήθηκε στον Γενικό Εισαγγελέα, Patrick Mayhew, καθώς υπήρχαν υποψίες ότι συμπεριλάμβανε ανακριβείς πληροφορίες. Στη συνέχεια, μέρος της εμπιστευτικής επιστολής του Mayhew προς τον Heseltine διέρρευσε στον Τύπο. Στη διερεύνηση του ζητήματος ο Leon Brittan, Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας, παραδέχθηκε ότι είχε δώσει άδεια για τη διαρροή της επιστολής, ενώ μετά από χρόνια αποκάλυψε πως είχε λάβει ρητή έγκριση από τους Bernard Ingham, και Charles Powell (Seldon & Collins, 2013).

ασφαλές από τον πληθωρισμό και θα λειτουργούσε ως παράλληλο ή κοινό αλλά όχι ως ενιαίο νόμισμα. Αν τελικά τα κράτη μέλη αποφάσιζαν να το χρησιμοποιήσουν, η ενδεχόμενη εξέλιξη του σε ένα ενιαίο νόμισμα θα αποτελούσε αντικείμενο διαβούλευσης των επόμενων κυβερνήσεων. Ξεκαθάρισε ότι η τρέχουσα κυβέρνηση δεν θα δεχόταν ένα ενιαίο νόμισμα. Επιπλέον, αναφερόμενη σε προγενέστερη δήλωση του Delors, που εξέφραζε την επιθυμία του το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να είναι το δημοκρατικό σώμα της Κοινότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να είναι η Κυβέρνηση και το Υπουργικό Συμβούλιο να είναι η Γερουσία, η Thatcher απάντησε: «Όχι! Όχι! Όχι!» (“HC Stmtnt: Rome European Council”, 1990).

Η επιφυλακτική στάση της Thatcher απέναντι στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών θεσμών και η άρνησή της να συνειδητοποιήσει ότι η Βρετανία δεν έπρεπε να απέχει από τις τρέχουσες ευρωπαϊκές εξελίξεις, οδήγησαν τον Geoffrey Howe να παραιτηθεί από την κυβέρνηση. Στην ομιλία της παραίτησής του, στη Βουλή των Κοινοτήτων, την 1 Νοεμβρίου του 1990, υπενθύμισε ότι ο Harold Macmillan το 1962 είχε διαγνώσει ότι η Βρετανία έπρεπε να έχει θέση στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και ήταν κρίσιμο να μην απομονωθεί, με τη χρήση συναισθηματικών αναδρομών στην ιστορία της. Ο Howe τόνισε ότι αν οι Βρετανοί είχαν παραχωρήσει μέρος της κυριαρχίας τους χρόνια πριν, θα είχαν αποκτήσει περισσότερη επιρροή στην Ευρώπη. Επιπλέον, συμφωνούσε με τη δήλωση του Churchill, σαράντα χρόνια πριν, ότι ήταν πιθανό η εθνική κυριαρχία να θυσιαστεί για τη δημιουργία μιας μεγαλύτερης κυριαρχίας, που θα προστάτευε τα έθιμα και τις παραδόσεις των εθνών. Από την άλλη, διαφωνούσε με τη Thatcher που φοβόταν ότι οι Ευρωπαίοι επιθυμούσαν να «εξαφανίσουν τη δημοκρατία» και να τους παρασύρουν «σε μια φεντεραλιστική Ευρώπη». Ο Howe διευκρίνισε ότι κανένας στο κόμμα δεν επιθυμούσε ένα ενιαίο ευρωπαϊκό νόμισμα, αλλά η Βρετανία, απέχοντας από τις νομισματικές διαπραγματεύσεις, κινδύνευε να της επιβληθούν κανονισμοί που θα είχαν αποφασιστεί από άλλους. Επιπλέον, υποστήριξε ότι όσοι πάλευαν με την αφοσίωσή τους προς την Πρωθυπουργό, ενώ γνώριζαν το πραγματικό συμφέρον του έθνους, είχε έρθει η ώρα να δώσουν τέλος σε αυτήν την εσωτερική διαμάχη (Howe, 1990).

Ο Howe, όπως και άλλα στελέχη της κυβέρνησης, είχε συνδέσει τον «τεχνοκρατικό νεοφιλελευθερισμό» με έναν «κοσμοπολίτικο πραγματισμό», που υποβάθμιζε την έννοια της εθνικής κυριαρχίας και αντιλαμβανόταν τους ευρωπαϊκούς θεσμούς ως μέσο για την επιδίωξη των βρετανικών συμφερόντων. Από την άλλη, η

Thatcher ένιωθε ότι η Βρετανία έπρεπε να αντισταθεί στον παρεμβατισμό των ευρωπαϊκών θεσμών, που ερχόταν σε σύγκρουση με τον φιλελευθερισμό. Η άτεγκτη στάση της Thatcher απέναντι στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ιδιαίτερα την τελευταία περίοδο της διακυβέρνησής της, την απομόνωσε από τους συνεργάτες της. Έχασε ακόμα και τη στήριξη του Nicolas Ridely, «του σχεδόν μοναδικού συμμάχου της στο Υπουργικό Συμβούλιο», όπως η ίδια είχε δηλώσει (Fontana & Parsons, 2015). Σύμφωνα με αποχαρακτηρισμένα αρχεία ξένων κρατών, πολιτικοί ηγέτες, όπως ο Mitterrand και ο Gorbachev, αποδοκίμασαν τον τρόπο που το ίδιο της το κόμμα την ανάγκασε να παραιτηθεί. (Cordon, 2016).

Συμπεράσματα

Η εσωτερική πολιτική της Thatcher έχει δεχθεί μεγάλη κριτική λόγω των σκληρών οικονομικών μέτρων που «αποδόμησαν» το κράτος πρόνοιας που είχε αναπτυχθεί μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Ακόμα και η ίδια παραδέχτηκε αργότερα ότι ο περιορισμός της ρευστότητας στην αγορά, όπως υπαγορευόταν από τη μονεταριστική πολιτική της, επιδείνωσε την ύφεση της περιόδου 1980-1981. Από την άλλη, στο πλαίσιο του «λαϊκού καπιταλισμού», η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων, η επέκταση του ιδιωτικού τομέα και η αύξηση της συμμετοχής των ιδιωτών στη διαχείριση πρώην κρατικών επιχειρήσεων, αποτέλεσαν ορόσημα της εσωτερικής της πολιτικής. Επιπλέον, η αναμόρφωση της νομοθεσίας για τα εργατικά συνδικάτα - που την είχαν επιδιώξει ανεπιτυχώς και προηγούμενες κυβερνήσεις - περιόρισε σημαντικά τον ρόλο των σωματείων στη διαμόρφωση των κυβερνητικών πολιτικών και κατέστησε τη βρετανική αγορά πιο ευέλικτη και ανταγωνιστική σε διεθνές επίπεδο (Seldon & Collins, 2013). Η Thatcher προώθησε τον νεοφιλελευθερισμό ως «φάρμακο» στην αποδυναμωμένη βρετανική οικονομία, σε αντίθεση με τον πραγματισμό των προκατόχων της (Fontana & Parsons, 2015).

Παρ' όλη την απειρία της Thatcher στην εξωτερική πολιτική σε σχέση με τους σύγχρονους της πολιτικούς ηγέτες, κατάφερε να ανταποκριθεί σε διεθνείς εξελίξεις με επιτυχία, όπως στο θέμα της Ροδεσίας, στον πόλεμο των Falklands και στη διαχείριση της Ιρακινής εισβολής στο Κουβέιτ (Seldon & Collins, 2013).

Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης συνειδητοποίησαν την αλληλεξάρτησή τους σε ένα διεθνές σύστημα που κυριαρχούσαν δυο υπερδυνάμεις. Τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης, στην προσπάθειά τους να καθορίσουν τον ρόλο τους στο διεθνές σύστημα και να κατοχυρώσουν τα συμφέροντά τους, ήρθαν, σε κάποιες περιπτώσεις, σε ρήξη με τις ΗΠΑ, με αποτέλεσμα η Βρετανία να πρέπει να ισορροπήσει ανάμεσα στη δυτικοευρωπαϊκή και την αμερικάνικη πολιτική (Allen, 1988). Η Βρετανίδα Πρωθυπουργός αντέδρασε σε αποφάσεις της αμερικανικής κυβέρνησης που έθιγαν τα βρετανικά συμφέροντα, ζητώντας την αλληλεγγύη των Ευρωπαίων εταίρων, όπως στο ζήτημα της επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε ευρωπαϊκές εταιρίες που συνεργάζονταν με τη Σοβιετική Ένωση. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ο «ατλαντισμός» στην εξωτερική πολιτική της Thatcher συγκρούστηκε με τον «εθνικισμό» (Sharp, 1997).

Παρ' όλ' αυτά, η Thatcher φρόντιζε να δηλώνει δημόσια τη στήριξή της στην εκάστοτε αμερικάνικη κυβέρνηση και να υπενθυμίζει ότι η Βρετανία ήταν ο μεγαλύτερος σύμμαχός της. Οι συχνές επισκέψεις στην Ουάσιγκτον και οι πολύωρες τηλεφωνικές επικοινωνίες με τον Αμερικανό Πρόεδρο αποτέλεσαν τακτικές προσέγγισης και πίεσης της Thatcher στην αμερικάνικη κυβέρνηση. Αυτή η «ειδική» σχέση αποτελούσε, διαχρονικά στη βρετανική εξωτερική πολιτική, ζήτημα υψίστης σημασίας, αφού μόνο μέσω αυτής, η Βρετανία είχε τη δυνατότητα να ελέγχει και να επηρεάζει την αμερικάνικη πολιτική, ώστε να διατηρεί την ισχυρή της θέση στο διεθνές σύστημα. Επιπλέον, η βρετανική στρατιωτική ισχύς βασιζόταν στην αμερικάνικη βιομηχανία πυρηνικών όπλων. Από την άλλη, και οι Αμερικάνοι επωφελούνταν από αυτή τη συμμαχία, αφού μπορούσαν μέσω της Βρετανίας να επηρεάζουν τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις σε ζητήματα που άπτονταν των αμερικανικών συμφερόντων.

Η Thatcher πίστευε ότι μόνο στο πλαίσιο μιας ελεύθερης αγοράς, χωρίς κρατικούς παρεμβατισμούς, είναι εφικτή η εξέλιξη και η οικονομική ευημερία του ατόμου που με τη σειρά της συμβάλει στην ανάπτυξη του κράτους. Η εξωτερική πολιτική της Thatcher θα μπορούσε να θεωρηθεί συνέχεια της εσωτερικής της πολιτικής, καθώς επιδίωξε την εδραίωση του «Θατσερισμού» και εκτός των βρετανικών συνόρων, δηλαδή τη δημιουργία μιας ελεύθερης και ανταγωνιστικής αγοράς, από την οποία θα επωφελούνταν και οι βρετανικές επιχειρήσεις. Επιπλέον, η Thatcher έβλεπε πέρα από τα ευρωπαϊκά σύνορα. Επιθυμούσε την ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων και με Τρίτες Χώρες χωρίς δασμούς, δηλαδή τη δημιουργία μιας παγκόσμιας ενιαίας αγοράς.

Οι βρετανικές κυβερνήσεις, από τα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου, αντιλαμβάνονταν πως η Βρετανία δεν θα μπορούσε να είναι μέρος μιας Ευρωπαϊκής Κοινότητας που λαμβάνει αποφάσεις σε κεντρικό επίπεδο για θέματα πολιτικής που άπτονται των εθνικών της συμφερόντων. Εξάλλου, ο ίδιος ο Churchill ισχυρίστηκε ότι οι Βρετανοί θα συνεργάζονταν με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, αλλά δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέρος τους. Οι Βρετανοί, που ως και λίγα χρόνια πριν ηγούνταν μιας Αυτοκρατορίας, δεν θα μπορούσαν να υποτάξουν τα εθνικά τους συμφέροντα στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Επιπλέον, η Thatcher επιδίωξε την ιδιαίτερη μεταχείριση της Βρετανίας από τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, λόγω της μεταγενέστερης ένταξής της, αφού καλούταν να εφαρμόσει οριζόντιες

πολιτικές που είχαν προσυμφωνηθεί και σε κάποιες περιπτώσεις δεν ευνοούσαν τα εθνικά συμφέροντα.

Η βρετανική κυβέρνηση αποτέλεσε έναν από τους βασικούς αρχιτέκτονες της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, χωρίς, όμως, να έχει προβλέψει ότι η ανάπτυξη μιας ενιαίας αγοράς απαιτούσε την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας και των εθνικών πολιτικών των κρατών μελών, και επομένως την ενδυνάμωση των ευρωπαϊκών θεσμών, που θα καθόριζαν τις οριζόντιες πολιτικές. Η Thatcher συνέβαλε, άθελά της, στη νομισματική ενοποίηση, που αποτέλεσε βασικό στάδιο για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Κύριο μέλημά της Βρετανίδας Πρωθυπουργού ήταν η διατήρηση της «ανεξαρτησίας» της χώρας, με αποτέλεσμα να αντιστέκεται στην παραχώρηση μέρους της εθνικής κυριαρχίας για την υλοποίηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Όπως ήταν αναμενόμενο, ο ευρωσκεπτικισμός της Thatcher εντάθηκε μετά την υπογραφή της ΕΕΠ. Οι χειρισμοί της απέναντι στην προσχώρηση της Βρετανίας στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, στο πλαίσιο της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, προκάλεσαν τριγμούς στις σχέσεις της με τα άλλα κράτη μέλη, αλλά και εσωκομματικές συγκρούσεις. Ο φιλοευρωπαϊσμός στενών συνεργατών της Thatcher - είτε εκ πεποιθήσεως είτε λόγω πραγματιστικής αντίληψης των ευρωπαϊκών εξελίξεων - συγκρούστηκε με την προσωπική παγιωμένη άποψή της για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, με αποτέλεσμα το «πραξικόπημα» των συνεργατών της και εν τέλει την παραίτησή της.

Η πορεία της Thatcher είχε δείξει ότι η ευρωπαϊκή πολιτική της διαμορφώθηκε από ισχυρές προσωπικές αντιλήψεις, που όμως μετριάστηκαν από μια προσεκτική αξιολόγηση των εθνικών συμφερόντων. Για παράδειγμα, στο Φονταινεμπλώ παραμέρισε τον ευρωσκεπτικισμό της και προχώρησε σε συμβιβασμό, ώστε να καταλήξει σε συμφωνία με τα άλλα κράτη μέλη της Κοινότητας (Wall, 2008).²⁶ Όμως, από το 1988 και μετά έχασε αυτή τη διπλωματική ευελιξία και η στάση της απέναντι στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες σκλήρυνε λόγω των πιέσεων του Delors για νομισματική ενοποίηση και για εδραίωση της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής (Grant, 2013).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η Thatcher επιδίωξε τη διατήρηση της ισχυρής θέσης της Βρετανίας στο διεθνές σύστημα, εμβαθύνοντας την «ειδική» σχέση της χώρας με τον διαχρονικό σύμμαχό της και υπερδύναμη, τις ΗΠΑ, και από την άλλη,

²⁶ Ο Stephen Wall ήταν επικεφαλής του Τμήματος Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων του Υπουργείου Εξωτερικών (1983-1988).

επιζητώντας έναν κυρίαρχο ρόλο της Βρετανίας σε μια ευρωπαϊκή συνεργασία προσανατολισμένη στην οικονομική ενοποίηση, αλλά απαλλαγμένη από φεντεραλιστικές τάσεις. Η περίοδος της détente είχε παρέλθει και, σύμφωνα με τη Thatcher, οι Σοβιετικοί στην ουσία την είχαν εκμεταλλευτεί για να αυξήσουν τη στρατιωτική τους ισχύ. Για την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής, η Thatcher επιδίωξε την εξωτερική εξισορρόπηση κυρίως μέσω της Ατλαντικής Συμμαχίας, αλλά και σε διμερές, κατά περίπτωση, επίπεδο. Η Βρετανία συχνά ισορροπούσε ανάμεσα στους δυο πυλώνες της Ατλαντικής Συμμαχίας, τη Δυτική Ευρώπη και τις ΗΠΑ. Όταν η μια πλευρά του Ατλαντικού δεν προσέφερε στήριξη στη βρετανική πολιτική, η Thatcher προσέγγιζε την άλλη πλευρά. Κατέφευγε σε ελιγμούς για να πετύχει στους στόχους της, όταν δεν έβρισκε ανταπόκριση από τους συμμάχους της. Όπως, όταν αποπειράθηκε να πείσει τον Gorbachev να εμποδίσει τη γερμανική επανένωση, καθώς μοιραζόταν τους ίδιους φόβους με τον Mitterrand για πιθανή επάνοδο της ισχυρής Γερμανίας, μολονότι η αμερικάνικη κυβέρνηση στήριζε τον Kohl.

Η Thatcher ενεργούσε στην εξωτερική πολιτική με γνώμονα τα εθνικά συμφέροντα. Διεκδίκησε με δυναμισμό ευνοϊκότερους όρους για τη Βρετανία στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, σε θέματα όπως η Κοινή Αγροτική Πολιτική και ο ευρωπαϊκός προϋπολογισμός. Η όξυνση των ευρωσκεπτικιστικών αντιλήψεών της την τελευταία περίοδο της διακυβέρνησής της οφειλόταν στην ενδυνάμωση των ευρωπαϊκών θεσμών και επομένως στην αύξηση των κινδύνων για την εθνική κυριαρχία της χώρας. Παρ' όλη την έντονη επιφυλακτικότητά της απέναντι στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ο απολογισμός της συνολικής ευρωπαϊκής πολιτικής της δείχνει ότι δεν επιδίωξε τον απομονωτισμό της χώρας κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής της. Αντιθέτως, η Thatcher διεκδίκησε για τη Βρετανία έναν καθοριστικό ρόλο στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εξασφαλίζοντας την ενεργή συμμετοχή της χώρας στην οικονομική ενοποίηση και στην ανάπτυξη κοινής εξωτερικής πολιτικής των κρατών μελών.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

Encyclopedia Britannica

Labour interlude (1964–70). Retrieved from:
<https://www.britannica.com/place/United-Kingdom/Britain-since-1945#ref978017>

EUR-Lex Access to European Union Law

The Single European Act. (2018, April 4). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027>

Margaret Thatcher Foundation (<https://www.margaretthatcher.org/>)

- Thatcher, Hayek & Friedman (*n.d.*). Retrieved from:
<https://www.margaretthatcher.org/archive/Hayek.asp>
- Thatcher, M. (1975). Speech to Conservative Group for Europe (Opening Conservative referendum campaign).
Retrieved from: <https://www.margaretthatcher.org/document/102675>
- Thatcher, M. (1976). Speech at Kensington Town Hall ("Britain Awake") (The Iron Lady). Retrieved from:
<https://www.margaretthatcher.org/document/102939>
- Thatcher, M. (1979). Press Conference after Dublin European Council. Retrieved from: <https://www.margaretthatcher.org/document/104180>
- Thatcher, M. (1985). Speech to Joint Houses of Congress. Retrieved from: <https://www.margaretthatcher.org/document/105968>
- Thatcher, M. (1988). Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech"). Retrieved from: <https://www.margaretthatcher.org/document/107332>
- HC Stmtnt: Rome European Council (1990, October 30). Retrieved from: <https://www.margaretthatcher.org/document/108234>

The Guardian

Geoffrey Howe's resignation: the speech that began Thatcher's downfall– video (2015, October).

Retrieved from: <https://www.theguardian.com/politics/video/2015/oct/10/geoffrey-howe-resignation-speech-margaret-thatcher-downfall-video>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρβανιτόπουλος Κ., & Ήφαιστος Π. (2003). *Ευρωπαϊκές Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα.

Ξενόγλωσση

Allen, D. (1988). British Foreign Policy and West European Co-operation. In P. Byrd (Ed.), *British Foreign Policy under Thatcher* (pp. 35-53). Oxford: Philip Allan Publishers Limited.

Binyon, M. (2009, September 11). German unification: “Thatcher told Gorbachev Britain did not want German unification” (documents from Gorbachev Archive). *Margaret Thatcher Foundation*. Retrieved from: <https://www.margaretthatcher.org/document/112006>

Bismarck, H. (2016). Margaret Thatcher: the critical architect of European integration. *The UK in a Changing Europe*. Retrieved from: <https://ukandeu.ac.uk/margaret-thatcher-the-critical-architect-of-european-integration/>

Bourne, R. (2012). Hayek and Thatcher. *Centre for Policy Studies*. Retrieved from: <https://www.cps.org.uk/blog/q/date/2012/09/11/hayek-and-thatcher/>

Childs, D. (2001). *Britain since 1945 A political history*. London: Routledge.

Chochia, A., Troitiño, D., Kerikmäe, T., Shumilo, O., & Lindstrom, N. (2018). The First European Community and the British Position. In Troitiño et al. (Eds.), *Brexit History, Reasoning and Perspectives* (pp. 59-81). Cham: Springer International Publishing AG. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/323273875_Brexit_History_Reasoning_and_Perspectives/link/5a91320045851535bcd622c3/download

Clarke, M. (1988). The Soviet Union and Eastern Europe. In P. Byrd (Ed.), *British Foreign Policy under Thatcher* (pp. 54-75). Oxford: Philip Allan Publishers Limited.

Connolly, K. (2017, December 2). How French 'Non' blocked UK in Europe. *BBC News*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-42165383>

Cordon, G. (2016, December 30). Margaret Thatcher's fears over domination of unified Germany. *Independent*. Retrieved from:

- <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/margaret-thatcher-national-archives-files-fears-unified-germany-a7501331.html>
- Crowson, N. (2018, December 9). How Europe became the Tories' eternal battleground. *The Guardian*. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/politics/2018/dec/09/tories-europe-eternal-battleground>
- Feron, J. (1982, July 2). Mrs. Thatcher Faults U.S. on Siberia Pipeline. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/1982/07/02/world/mrs-thatcher-faults-us-on-siberia-pipeline.html>
- Fontana, C. & Parsons, C., (2015). One Woman's Prejudice: Did Margaret Thatcher Cause Britain's Anti-Europeanism? *Journal of Common Market Studies* Volume 53, 89-105. doi:10.1111/jcms.12205
- Gowland, D., Turner, A., & Wright, A. (2010). Britain and European Integration Since 1945. On the sidelines. Oxon: Routledge.
- Grant, C. (2013, April 12). Thatcher's legacy to Europe. *Centre for European Reform*. Retrieved from: <https://www.cer.eu/in-the-press/thatchers-legacy-europe>
- Gregory, J. R (2013, April 8). Margaret Thatcher, 'Iron Lady' Who Set Britain on New Course, Dies at 87. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2013/04/09/world/europe/former-prime-minister-margaret-thatcher-of-britain-has-died.html>
- Hillman, D. Producer & Director. (2006). *Tory! Tory! Tory* (Documentary of BBC FOUR). United Kingdom. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=H7_3nt-GRqc
- Holmes, M. (2001). British Trade and Europe since the 1960s. In M. Holmes (Ed.), *The Eurosceptical Reader 2* (pp. 50- 62). Hampshire: Palgrave.
- Krieger, J. (1986). *Reagan Thatcher and the Politics of Decline*. Cambridge: Polity Press in association with Oxford: Basil Blackwell.
- Krieger, J. (1987). Social policy in the age of Reagan and Thatcher. In R. Miliband et al. (Eds.), *Socialist Register 1987* (pp.177-198). London: The Merlin Press.
- Mance, H. (2016, December 30). Thatcher saw Soviets as allies against Germany. *Financial Times*. Retrieved from: <https://www.ft.com/content/dd74c884-c6b1-11e6-9043-7e34c07b46ef>
- Mölder, H. (2018). British Approach to the European Union: From Tony Blair to David Cameron. In Troitiño et al. (Eds.), *Brexit History, Reasoning and*

- Perspectives* (pp. 153- 174). Cham: Springer International Publishing AG.
Retrieved from:
https://www.researchgate.net/publication/323273875_Brexit_History_Reasoning_and_Perspectives/link/5a91320045851535bcd622c3/download
- Moravcsik, A. (1998). *De Gaulle and Europe: Historical Revision and Social Science Theory*. Program for the Study of Germany and Europe Working Paper Series 8.5. Harvard University, Cambridge. Retrieved from:
<https://ces.fas.harvard.edu/publications/000106-de-gaulle-and-europe-historical-revision-and-social-science-theory>
- Rawnsley, A. (2015, October 10). Geoffrey Howe, the close cabinet ally who became Thatcher's assassin. *The Guardian*. Retrieved from:
<https://www.theguardian.com/politics/2015/oct/10/geoffrey-howe-the-cabinet-ally-who-became-thatchers-assassin>
- Seldon, A., & Collings, D. (2013). *Britain under Thatcher*. Oxon: Routledge.
- Sharp, P. (1997). *Thatcher's Diplomacy. The Revival of British Foreign Policy*. Hampshire: Macmillan Press Ltd.
- Smith, M. (1988). Britain and the United States: Beyond the 'Special Relationship'? In P. Byrd (Ed.), *British Foreign Policy under Thatcher* (pp. 8-34). Oxford: Philip Allan Publishers Limited.
- Thatcher, M. (2003). *Statecraft. Strategies for a Changing World*. London: Harper Collins Publishers.
- Thatcher, M. (2011). *The Downing Street Years*. London: Harper Press.
- Tickell, C. (2016, June 25). How Britain negotiated its entry to the EEC – then failed to play its part. *The Guardian*. Retrieved from:
<https://www.theguardian.com/politics/2016/jun/25/how-britain-negotiated-its-entry-to-the-eeec-then-failed-to-play-its-part>
- Wall, S. (2008). *A stranger in Europe. Britain and the EU from Thatcher to Blair*. Oxford: Oxford University Press.
- Wapshott, N. (2007). *Ronald Reagan and Margaret Thatcher. A Political Marriage*. New York: Penguin Group.